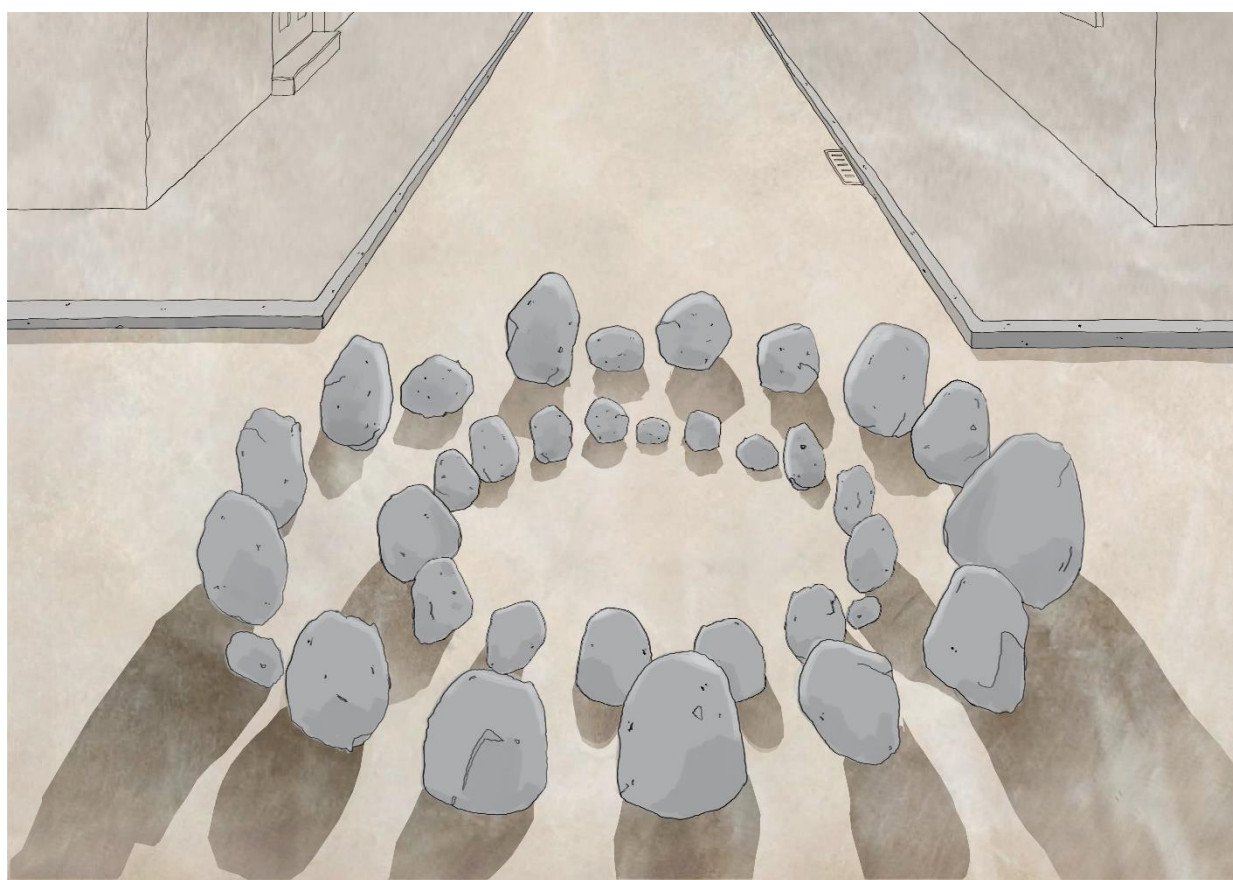

Reparativa praktiker i Sverige i dag

En kunskapsöversikt

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Titel: Reparativa praktiker i Sverige idag – En kunskapsöversikt
Författare: Annelie de Cabo, Anna Hall, Linnéa Österman
ISSN: 1403-168X
Rapportnummer: 2025:16
Diarienummer: 40897-2023
Utgivningsår: 2025
Omslagsbild: Murray Westwater

Förord

Inom ramen för Länsstyrelsens uppdrag att stärka föräldraskapsstödet och minska kriminaliteten bland barn i utsatta områden stödjer vi forskningsprojektet Sluta Fred. Detta samverkansinitiativ involverar civilsamhället, trossamfund, Göteborgs stads socialförvaltning, Länsstyrelsen i Västra Götaland och Göteborgs universitet. Projektet syftar till att utveckla en gemensam kunskapsbas och strategier för att implementera reparativa praktiker i miljöer präglade av våld och konflikter. Sluta Fred pågår under perioden 2024–2026 och finansieras av FORTE. Som en del av projektet har Länsstyrelsen i Västra Götaland gett Göteborgs universitet i uppdrag att ta fram en kunskapsöversikt om reparativ rättvisa, vilken presenteras i denna rapport.

I Sverige har reparativ rättvisa hittills främst tillämpats genom medling vid brott, en metod som socialtjänsten ansvarar för. Syftet med denna rapport är att bredda kunskapen om ytterligare reparativa metoder och deras potentiella tillämpning inom verksamheter som arbetar med sociala insatser. Rapporten introducerar reparativ rättvisa som ett komplement till befintliga förhållningssätt inom rättsväsendet och socialt arbete. Reparativa praktiker kan även fungera som ett verktyg för att hantera och förebygga konflikter innan de eskalerar till våld, samt för att mobilisera och stärka lokalsamhällets resurser.

Den svenska forskningen om reparativ rättvisa framstår som begränsad i jämförelse med den internationella utvecklingen. Under de senaste årtiondena har fältet fått ett allt större akademiskt och praktiskt genomslag globalt. I takt med denna utveckling har forskningen fördjupats och diversifierats, och dagens internationella forskningslandskap präglas av en bred metodologisk och teoretisk mångfald, där både möjligheter och utmaningar utforskas ingående.

Förhoppningen är att denna kunskapsöversikt ska bidra till att öka förståelsen för reparativ rättvisa och stärka förutsättningarna för beslutsfattare, tjänstemän och praktiker på lokal och regional nivå att initiera eller vidareutveckla kunskapsbaserade insatser.

Ett stort tack riktas till Linnéa Österman, Annelie de Cabo Y Moreda och Anna Hall på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet som ansvarat för att ta fram kunskapssammanställningen.

Göteborg, mars 2025

Linnéa Björk, funktionschef, Folkhälsa och brottsförebyggande frågor,
Länsstyrelsen Västra Götaland

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	6
INLEDNING	9
Metod och genomförande	10
Vad är reparativ rättvisa?	11
Kort om den reparativa rättvisans historiska rötter	12
Det teoretiska ramverket och dess ideologiska grund.....	13
Vilka former kan reparativ rättvisa ta?	15
Reparativa cirkelprocesser i Sluta Fred	16
UTVECKLING OCH TILLÄMPNING AV MEDLING I EN SVENSK KONTEXT	17
Medling i Sverige: En kort tillbakablick	19
Medling i förhållande till rätts-processen och myndighetsutövning	20
Medling i samverkan mellan olika institutionella logiker	22
Ansvar för nationell samordning och utbildning av medlare	23
Medling som teoretisk konceptualisering och praxis	26
Svensk medlingspraxis i nordisk kontext	27
Nyckelpunkter 'Utveckling och tillämpning av medling i en svensk kontext':.....	29
ALTERNATIVA REPARATIVA PRAKTIKER I SVERIGE	30
Dialogue for peaceful change	30
Försoningsveckor på anstalt	33
Reparativa praktiker i communities	35
Informella medlingsprocesser	38
Reparativa praktiker på systemisk och samhällelig nivå	39
Nyckelpunkter "Alternativa reparativa praktiker i Sverige":	41
LÄRDOMAR FRÅN DANMARK	42
Reparativa cirkelpraktiker	43
13 principer som är viktiga för att skapa goda förutsättningar för en cirkelprocess	45
Albertslund – en reparativ kommun	46

Reparativt arbete med marginaliserade grupper och områdesbaserade kollektiv.....	47
Praktiska erfarenheter av reparativa cirklar i Danmark	48
Vikten av bred introduktion till RR i den aktuella kontexten	48
Identifiering av händelser bör ske underifrån	49
Ett gediget förarbete lägger grunden	49
Flexibilitet i cirkelprocessen.....	49
Struktur kring hur uppföljningen sker.....	50
Cirklar som en kompletterande praktik i en svensk kontext	50
Nyckelpunkter 'Lärdomar från Danmark':.....	53
AVSLUTANDE DISKUSSION.....	54
REFERENSLISTA.....	57

Sammanfattning

Denna rapport ger en kunskapsöversikt av reparativa praktiker i Sverige idag och har tagits fram på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götaland, inom ramen för samverkansprojektet Sluta Fred. Uppdraget har innefattat en kartläggning av aktuell forskning, en strategisk inventering av befintliga reparativa praktiker samt intervjuer med nyckelaktörer för att ge en bredare förståelse av saken inom fältet, samt möjligheter och utmaningar. Reparativ rättvisa (RR) erbjuder ett alternativt sätt att förstå och hantera brott, konflikter och deras konsekvenser. Istället för att fokusera på traditionell bestraffning syftar metoden till att involvera de som direkt drabbats av en händelse eller ett brott – såsom brottsoffer, förövare och det omgivande samhället – i en process som bygger på ansvarstagande, konfliktlösning och försoning. Genom att skapa möjligheter till dialog och återuppbyggnad av de relationer som har skadats av brottet, kan reparativa praktiker (RP) bidra till stärkt social sammanhållning och mobilisering av närsamhällets resurser.

Kartläggningen av aktuell svensk forskning om RR visar att den huvudsakligen har fokuserat på medling vid brott, där förövare och brottsutsatta möts med en opartisk medlare för att bearbeta det inträffade. Forskningen omfattar bland annat medlingens rättsliga och organisatoriska struktur, dess påverkan på brottsutsatta och gärningspersoner samt processens känslomässiga och kommunikativa aspekter. Den svenska forskningen om RR är dock mer begränsad än den internationella. På den internationella arenan har RR under de senaste årtiondena växt i betydande utsträckning, både akademiskt och praktiskt. I takt med att fältet har utvecklats har även forskningen stärkts. Det internationella forskningsfältet omfattar idag en mångfald av metoder och perspektiv, där både fördelar och utmaningar analyseras ingående.

Kunskapsöversiktens inventering av befintliga verksamheter visar att RR hittills har haft förhållandevis snäv spridning i Sverige och främst implementerats genom medling inom kommunal socialtjänst. Intervjuer med nyckelaktörer visar att det finns potential att integrera reparativa metoder i sociala verksamheter. Medlingens omfattning och utformning

varierar mellan kommuner, liksom vilka ärenden som aktualiseras och hur, vilka aktörer som är involverade och hur samverkan mellan dessa sker. Anhörigas deltagande skiljer sig åt – i vissa fall erbjuds de stöd eller inbjuds till medlingen, medan de i andra fall endast får separata stödsamtal. En fungerande samverkan mellan relevanta aktörer anses vara en grundförutsättning för en effektiv medlingsverksamhet. Under senare år har medling som metod minskat i omfattning i Sverige, vilket har uppmärksammats av forskare. En bidragande orsak uppges vara bristen på nationell samordning och enhetlig utbildning, vilket har resulterat i fragmentering, otydliga riktlinjer och osäkerhet inom och mellan olika medlingsverksamheter.

Utöver medling vid brott förekommer ett begränsat antal andra former av reparativa praktiker i Sverige, där målgruppen expanderas till att även inkludera personer som finns runt omkring de direkt involverade parterna. Exempel på sådana initiativ är Dialog for Peaceful Change, som drivs av Fryshuset, Försoningsveckor på anstalt organiserade av Försoningsgruppen samt aktivistgruppen Försoning och Konflikt som arbetar med konflikthantering genom reparativa och transformativa cirklar och workshops. Även nationella försoningsprocesser, såsom Svenska kyrkans arbete i relation till de samiska folken och regeringens initiativ rörande nationella minoriteter kan räknas till denna kategori. Samtliga dessa initiativ vilar på principerna för RR och syftar till att främja försoning, konfliktlösning och återintegrering i olika samhällskontexter.

Sammanfattningsvis visar kunskapsöversikten att Sverige har en relativt låg grad av implementering och utveckling av RR som metod för konfliktlösning ur ett bredare perspektiv. En jämförelse med övriga nordiska länder som har gjorts inom ramen för kunskapsöversikten indikerar att mer systematiska och institutionaliserade angreppssätt har etablerats. I Danmark har exempelvis Albertslunds kommun integrerat en reparativ strategi som en central del av det brottsförebyggande arbetet. Inom ramen för denna strategi tillämpas fyra huvudsakliga metodologiska arbetssätt: affektivt språkbruk, cirklar, reparativa samtal och konferenser. Albertslund menar på att detta beslut bidragit till ökat välbefinnande, stärkt social sammanhållning och mer effektiv konflikthantering. Community-baserade RP metoder har även utvecklats i andra delar av Danmark, med särskilt fokus på att stödja marginaliserade grupper.

Sluta Fred-projektet, som är ramen för kunskapsöversikten, avser att generera nya relevanta former och praktiker för att utveckla RR i Sverige. De reparativa cirklar som projektet kommer att utveckla vänder sig till personer som bor, arbetar eller vistas i områden drabbade av våld, konflikter och kriminalitet. Syftet är att skapa fredliga samtal som stärker

tillit, gemenskap, framtidstro och försoning. Cirklarna leds av personer verksamma inom socialt arbete. Socialt arbete och reparativ rättvisa delar flera grundläggande värden. Alla de som intervjuats inom ramen för kunskapsöversikten såg utvecklingsområden för reparativa praktiker i det sociala arbetet – inte minst i ljuset av den satsning på förebyggande socialt arbete som den nya socialtjänstlagen medför. Forskning ger vidare stöd för en bredare implementering av RR, både utifrån ett brottspreventivt och ett brottsoffercentrerat perspektiv. Även om reparativ rättvisa inte är en universallösning på sociala och politiska problem kopplade till konflikter, brott och straff visar den samlade kunskapen på en betydande potential i RR som en kompletterande rättsskipande strategi.

Inledning

Sverige står inför betydande samhällsutmaningar relaterade till brott och straff. En framträdande kriminalpolitisk respons har varit att ge straffande logiker ökat utrymme (Alm, 2024). Utvidgade kriminaliseringar och straffskärpningar har skapat en situation som Kriminalvården beskriver som 'mycket ansträngd' (Kriminalvården 2023: 4). Parallellt har sedan 2023 kommuner ett lagstadgat ansvar för brottsförebyggande arbete, vilket har öppnat nya möjligheter för insatser och praktiker som ger långsiktigt hållbara förändringar för brottsoffer, gärningspersoner, anhöriga och samhälle.

Denna rapport presenterar reparativ rättvisa (RR) som ett alternativt tillvägagångssätt för att hantera brott, konflikter och dess konsekvenser. Genom att involvera brottsoffer, förövare och det lokala samhället i en process baserad på ansvarstagande, konfliktlösning och försoning, syftar RR till att återuppbygga relationer och stärka social sammanhållning. Framför allt erbjuder RR verktyg för att hantera konflikter som kan leda till eller redan har resulterat i våld, samtidigt som den bidrar till att mobilisera närsamhällets resurser.

I en svensk kontext har RR haft ett begränsat genomslag och främst tagit sig uttryck i medling vid brott som kommunernas socialtjänst ansvarar för. Syftet med den här rapporten är att sprida kunskap om vidare reparativa praktiker för ett bredare spektrum av verksamheter, vilka på olika sätt har i uppdrag att arbeta med sociala insatser.

Socialt arbete och RR delar flera grundläggande värden och principer såsom social rättvisa, respekt för mänsklig värdighet och relationers betydelse. I socialarbetarrollen har traditionellt ingått att stärka marginaliserade grupper och aktivt arbeta för att skapa mer jämlika samhällsstrukturer, vilket har förstärkts i den nya socialtjänstlagen. Båda fälten betonar således empowerment, delaktighet och att återintegrera individer, snarare än att enbart fokusera på straff. Det innebär att socialt arbete har en unik position att använda dessa metoder för att främja försoning, minska stigma och skapa mer hållbara samhällen.

Metod och genomförande

Kunskapsöversikten är framtagen inom ramen för forskningsprojektet 'Sluta fred', ett samverkansprojekt innefattande Försoningsgruppen, Reningsborg, Räddningsmissionen, Socialförvaltningen Nordost, Länsstyrelsen Västra Götaland och Göteborgs universitet. Projektets syfte är att utveckla en gemensam kunskapsbas samt implementeringsstrategier för att integrera reparativa praktiker (RP) i våldsdrabbade områden och miljöer. Sluta Fred genomförs under perioden 2024–2026 och finansieras av FORTE. Som en del av det pågående projektet gav Länsstyrelsen i Västra Götaland Göteborgs universitet i uppdrag att under år 2024 ta fram en kunskapsöversikt om reparativa praktiker i en svensk kontext. Uppdraget omfattade:

1. *Kartläggning av aktuell forskning* – En sammanställning av nationell och internationell forskning om reparativ rättvisa, med särskilt fokus på dess relevans för implementeringen av Sluta Fred.
2. *Strategisk inventering av befintliga praktiker* – En inventering av befintliga, relevanta reparativa praktiker i Sverige i syfte att identifiera exempel som kan vara vägledande för Sluta Fred.
3. *Intervjuer med nyckelaktörer* – Genomförande av 5–10 intervjuer med företrädare för de verksamheter som bedömts vara av betydelse för implementeringen av Sluta Fred. Intervjuerna ska även inkludera ett anhörigperspektiv.

Datainsamlingen genomfördes under perioden april 2024 till oktober 2024. Sökning och insamling av material avgränsades utifrån uppdragets inriktning och omfattning och gör därmed inte anspråk på att vara heltäckande. I stället prioriterades forskningslitteratur, rapporter och praktiska verksamheter som har en specifik koppling till socialt arbete och är av särskild relevans för den svenska kontexten. Vidare fokuserades material som belyser den RP som forskningsprojektet Sluta Fred avser att implementera, det vill säga reparativa cirklar (RC). Totalt genomfördes sju intervjuer, varav fem individuella och två gruppintervjuer, med sammanlagt tolv deltagare. Dessa var verksamma inom *akademin*, *Fryshuset*, *Försoningsgruppen*, *Svenskt Forum för Medling*, *Försoning och Konflikt* samt *medlingsteam* i två mellanstora svenska kommuner. Forskargruppen gjorde även ett studiebesök i Danmark och träffade praktiker och forskare med expertis och lång erfarenhet av reparativa cirkelpraktiker i olika sammanhang.

Vad är reparativ rättvisa?

Reparativ rättvisa kan beskrivas som ett rättsfilosofiskt paradig och en global rörelse med målsättningen att förändra hur samhället ser på och förhåller sig till brott och andra former av handlingar som åsamkar skada (Johnstone & Van Ness, 2007). Till skillnad från den traditionella rättvisan som betonar straff lägger RR tonvikten på dialog, ansvarstagande och försoning mellan den som åsamkat skada, den som skadats och det omgivande samhället (Maruna, 2016). Den reparativa rättvisan uppnås genom att skadan repareras. RP består således i att den som skadat, den som skadats och det omgivande samhället tillsammans finner lösningar för att reparera skada återupprätta relationer och leva tillsammans i fred (Gumz & Grant, 2009). Vägledande för denna praktik är frågorna: Vad hände? Vem skadades, och hur? Vad kan göras för att reparera skadan? (Zehr, 2015)

Howard Zehr är en av förgrundsgestalterna på det reparativa fältet baserat på hans arbete beskrivs de grundläggande principerna för RR ofta enligt följande (Gumz & Grant, 2009):

1. *Brott orsakar skada* – Till skillnad från det traditionella rättssystemet, som fokuserar på lagbrott och straff, fokuserar RR på skadan. Vikten ligger därför på att identifiera och reparera denna skada.
2. *Reparera skada* – Syftet med RR är att åstadkomma rättvisa genom att reparera den skada som orsakats av brottet. Detta innebär att både brottsoffer och gärningsperson involveras i en process där gärningspersonen tar ansvar och möjligheter ges att ställa saker till rätta.
3. *Inkludering av berörda parter* – RR framhåller vikten av att involvera alla som påverkats av brottet, inklusive brottsoffer, gärningsperson och det omgivande samhället. Genom dialog och gemensamt ansvarstagande kan processen leda till försoning, återuppbyggda relationer och stärkta sociala band.

Dessa grundläggande principer utgör ett alternativt förhållningssätt till hanterandet av brott och andra handlingar som åsamkar skada. Hierarkiska rättskipningsmetoder ifrågasätts, i stället förespråkas förändring genom samverkan, delaktighet, sociala nätverk, social mobilisering och relationsbyggande. Centrala värden inkluderar läkning, demokrati, socialt stöd, jämlik kommunikation och omsorg (Jacobsson & Wahlin, 2017).

Rättvisa handlar främst om att reparera skada, till skillnad från retributiv rättvisa, där rättvisa definieras som ett proportionerligt straff för gärningspersonen. Svensk kriminalpolitik har traditionellt fokuserat på rehabilitering, men på senare tid har retributiv rättvisa, med en ökad

betoning på vedergällning, fått en större betydelse (Alm, 2024). Hur **reparativ** rättvisa förhåller sig till **retributiv** rättvisa som rättsfilosofiskt paradig, kan illustreras enligt följande modell (Zehr, 2002):

RETRIBUTIV RÄTTVISA	REPARATIV RÄTTVISA
Brott är ett angrepp mot staten	Brott skadar människor och relationer
Fokus är att påvisa skuld	Fokus är på problemlösning
Motpartsförhållande	Dialog och förhandling som praxis
Föreskriver obehag för att straffa och förhindra brott	Upprättelse som medel för gottgörelse och försoning
Rättvisa definieras genom att man följer regler på ett visst sätt	Rättvisa definieras som återupprättande av relationer och involverar den brottsutsatta, gärningspersonen och andra i närsamhället
Reaktionen fokuserar på gärningspersonens tidigare beteende	Reaktionen fokuserar på konsekvenserna av gärningspersonens handlande
Ingen uppmuntran till ånger och förlåtelse	Möjlighet till ånger och förståelse.
Förutsätter professionella företrädare	Berör dem som är direkt involverade
Kränkningar skapar skuld	Kränkningar skapar skyldigheter
Fokuserar på att gärningspersonen får sitt straff	Fokuserar på vad alla behöver och vilka förpliktelser och ansvar de har

Kort om den reparativa rättvisans historiska rötter

Reparativ rättvisa har historiska rötter som sträcker sig långt tillbaka i tiden. Vissa forskare menar att konfliktlösning genom cirkel- och dialogprocesser är en uråldrig praxis (Baldwin, 1994). Moderna former av RR, särskilt reparativa cirkelprocesser där konflikter hanteras genom samtal och gemensamt beslutsfattande, anses ofta ha sina rötter i ursprungsbefolkningarnas traditioner i USA, Kanada och Nya Zeeland. Här har muntliga traditioner fört vidare konfliktlösningsmetoder - såsom peacekeeping circles och talking circles - från generation till generation

(Coates m.fl., 2003).

Samtidigt har det framförts kritik mot hur dessa historiska rötter har tolkats inom RR-litteraturen. En invändning är att RR ofta bedrivs på interpersonell nivå, medan dess tillämpning på systematiskt våld, såsom folkmord och strukturell diskriminering av ursprungsbefolkningar, har varit begränsad (Zellerer & Cunneen, 2001). Vidare har vissa forskare ifrågasatt vad som beskrivs som en romantiserad bild av förkoloniala ursprungsbefolkningar som enbart fredliga. Historiska källor visar till exempel att cirkel- och dialogprocesser ibland kombinerades med exkludering och fysiska bestraffningar (ibid.).

Det teoretiska ramverket och dess ideologiska grund

Reparativ rättvisa bygger på ett brett teoretiskt ramverk som rymmer en rad sociologiska, kriminologiska, psykologiska och filosofiska perspektiv. En av de mest centrala influenserna är kriminologen Nils Christies (1977) klassiska argument att konflikter, inklusive brott, bör betraktas som 'egendom' som tillhör brottsoffret, gärningspersonen och samhället. Han menade att den moderna straffrätten tenderar att stjäla konflikter från berörda parter genom att göra dem till en fråga mellan stat och gärningsperson, där brottsoffret hamnar i skymundan. Detta leder till att både brottsoffer och gärningsperson passiviseras. Möjligheterna till försoning och upprättelse, som ett aktivt deltagande hade kunnat medföra, fräntas dem. Christie (ibid.) förespråkade därmed lokalsamhällets engagemang i konflikter, snarare än ett system som premierar juridiska experter.

Ett annat centralt teoretiskt bidrag, med rötter i såväl kontrollteori som stämplingsteori, är John Braithwaites teori om återintegrerande skam. Braithwaite (1989) argumenterade för att den samtida kriminalpolitiken präglades av, vad han kallade för, desintegrerande skam - genom att stigmatisera gärningspersoner, exkluderades de från gemenskapen och förpassades till samhällets marginaler, vilket ökade risken för återfall i brott. Medan Braithwaite var starkt kritisk till detta menade han att skam inte alltid är negativ - när den används på rätt sätt kan den leda till att människor förändras och återfår sin plats i samhället. Kärnan i den återintegrerande skammen är att fördöma handlingen men inte personen. Om personen tar ansvar för handlingen kan de sociala banden återupprättas och personen återintegreras i gemenskapen. Här blir RR ett viktigt medel för att skapa möten där gärningspersonen får en chans att erkänna sitt brott och gottgöra offret och skadan som åsamkats - vilket bidrar till den kollektiva moralen och samhälleligt normskapande.

Braithwaites teori riktas huvudsakligen mot gärningspersonen men RRs teoretiska ramverk rymmer även viktologisk teori som har utvecklats

som en respons på brottsoffrets rättigheter och behov. Där den traditionella rättsprocessen tenderar att marginalisera brottsoffret, erbjuder RR en möjlighet för offret att få uttrycka sina känslor, ställa frågor till gärningspersonen och därmed uppleva en känsla av upprättelse genom att kunna återta (åtminstone delar av) den kontroll som gick förlorad vid brottet (Sherman & Strang, 2007).

Ytterligare ett teoretiskt spår på RR-fältet utgörs av processuell rättvisa som bygger på antagandet att tilliten till rättssystemet och benägenheten att acceptera beslut och efterleva lagar ökar om människor upplever rättsprocessen som rättvis och känner sig respekterade, hörda och inkluderade (Tyler, 2006). RR möjliggör ofta större delaktighet än traditionella domstolsförfaranden. Detta kan leda till ökat förtroende och en högre benägenhet att följa regler, vilket i sin tur minskar risken för återfall i brott (Millner & Hefner, 2013, Strang m.fl. 2013; Tyler, 2006)

Slutligen finns två teoretiska perspektiv som särskilt influerat RR-fältet vad gäller fokus på betydelsen av mellanmänsklig interaktion och kraften i att dela berättelser i ett kollektivt sammanhang. Det första bidraget kommer från det interaktionistiska fältet och Randall Collins (2005) som belyser hur interaktionsritualer på mikronivån – det vill säga mer eller mindre formaliserade ritualer i det direkta mötet mellan människor – kan skapa känslomässig energi, social anknytning och solidaritet. Genom att fokusera på de dynamiker som uppstår i mötet mellan parter involverade i en konflikt, visar teorin hur emotionellt engagerade ritualer kan stärka sociala band och främja ömsesidig förståelse. Det kan i sin tur leda till förändrade beteendemönster och ökad social sammanhållning, vilket är centralt för den reparativa rättvisans omvandlande potential. Ett sista centralt bidrag är narrativ teori, där berättande ses som ett sätt att bearbeta skador och trauman. RR ger brottsutsatta, gärningspersoner och communities¹ möjlighet att berätta utifrån sina perspektiv och erfarenheter, vilket ligger i linje med narrativ teori och dess fokus på hur människor formar sina identiteter och ger händelser mening genom berättelser (Herman m.fl. 2012). Via berättandet i reparativa processer kan både gärningspersoner och brottsutsatta omkonstruera sina identiteter bortom etiketter som “förövare” och “offer” till mer nyanserade och komplexa självförståelser. RR bygger i det här avseendet

¹ Definitionen av 'community' är omdebatterad men har på senare tid utvecklats till att gå bortom platsspecificitet och symbolisera gemenskap i bredare termer. Detta kan till exempel handla om nätverk av människor som binds samman av solidaritet utifrån att de delar normer och/eller en gemensam identitet (Bradshaw, 2009). I rapporten används ordet 'community' då de svenska översättningarna (såsom grannskap och närsamhälle) betonar mer platsbundenhet än vad internationella författare ofta menar på att 'community' är ett uttryck för.

på antagandet att få berätta utifrån sina perspektiv och få sin berättelse hörd har en helande funktion (Beck & Wood 2011). Genom att ge rum åt personliga berättelser om svåra och smärtsamma händelser – ofta präglade av våld, svek, rädsla, skuld och skam men också motstånd – möjliggörs en integrering av dessa upplevelser i en större livsberättelse. Zehr (2002) kallar denna process restorying, där berättelsen omformuleras för att återupprätta mening och identitet ur ett nytt ljus.

Vilka former kan reparativ rättvisa ta?

På både internationell och nordisk nivå – med undantag för Sverige – har reparativa praktiker utvecklats både teoretiskt och praktiskt. I takt med detta har också definitionerna och formerna utvecklats. Utöver brottsliga händelser används RR även vid arbetsplatskonflikter, konflikter i skolmiljö och grannskap samt vid allvarliga brott mot mänskliga rättigheter, såsom folkmord, politiskt förtryck och historiska orättvisor (Johnstone, 2011). Reparativa praktiker kan beskrivas på många sätt, men i stora drag kan de delas in i fyra huvudkategorier. RR fungerar därmed som en paraplyterm som omfattar dessa olika metoder (Beck, 2012):

Dialog: Ett strukturerat möte för interaktion mellan specifika parter, ofta brottsoffer och förövare. Det vanligaste exempel av denna praktik är det som beskrivs som 'victim-offender mediation' i den internationella litteraturen, det vill säga medling vid brott.

Konferenser: Ett strukturerat möte som sammanför nyckelpersoner, inklusive anhöriga och företrädare för det större community, för att hantera en konflikt eller ett brottsligt beteende.

Fredsskapande cirklar: En gruppprocess som sker i en cirkel och bygger på interaktion och dialog för att arbeta konfliktlösande och/eller stödjande och helande för att främja relationsbyggande, gemenskap och kapacitetutvecklande för ett 'community'.

Sannings- och försoningskommissioner: En tillsatt kommission som utreder och rapporterar om ett lands eller regions historia av massvåld och övergrepp.

Olika former av RR implementeras och benämns på varierande sätt världen över. I takt med att praktikerna har utvecklats och breddats har även definitionerna förändrats (Gade, 2018). Den RP som Sluta Fred har som mål att utveckla ryms inom den kategori som Beck (2012) beskriver som fredsskapande cirklar ovan.

Reparativa cirkelprocesser i Sluta Fred

Sluta Fred har i regi av Försoningsgruppen utvecklat en reparativ cirkelprocess, grundad i den reparativa rättvisans filosofi och principerna för fredsskapande cirklar. Modellen riktar sig till personer som bor, arbetar eller vistas i områden präglade av våld, konflikter och kriminalitet, däribland närstående, vänner, grannar och övriga boende. Utvecklingen av Sluta Fred-cirklarna bygger på en behovsanalys inom socialt arbete och syftar till att skapa en arena för fredliga samtal som stärker tillit, gemenskap, framtidstro och försoning. Genom att stödja lokalbefolkningens egenmakt och tilltro till den egna förmågan, främjas ett framåtblickande och inkluderande perspektiv. Cirklarna fokuserar på att dela berättelser som en metod för att identifiera hållbara lösningar på konfliktrelaterade händelser i närområdet. Strukturen ger deltagarna möjlighet att verbalisera sina erfarenheter, reflektera över det inträffade och tillsammans arbeta mot försoning. En grundläggande förutsättning är att var och en får utrymme att beskriva vad som skett och hur det har påverkat dem. Att dela sin berättelse utgör en central del av den reparativa processen och är avgörande för att möjliggöra långsiktig samexistens och social hållbarhet.

De reparativa cirklarna leds av cirkelvårdar verksamma inom socialt arbete och utbildade via Sluta Fred-projektet, under ledning av Försoningsgruppen. Under 2025 genomförs och utvärderas flera pilotcirklar, vars resultat kommer att rapporteras i slutet av 2026.

Utveckling och tillämpning av medling i en svensk kontext

I Sverige har reparativa rättviseprocesser huvudsakligen manifesterats som konfliktlösande praktiker i form av medling vid brott (Rypi, 2015). Metoden innebär i korthet att gärningspersonen och brottsoffret sammanförs i närvaro av en opartisk medlare. Syftet är att ge gärningspersonen möjlighet att förstå och ta ansvar för brottets konsekvenser, samtidigt som brottsoffret ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser och erhålla upprättelse (Jacobsson m.fl., 2013). Ett centralt argument för medling är att brottsoffret står i fokus, till skillnad från traditionella rättsprocesser där brottsoffrets roll främst är att ge information till staten om brottet (Sehlin, 2009). Medlingens övergripande ambition är att minska risken för återfall i brott samt att reducera brottsoffrets lidande (Brå, 2008). Forskningen ger stöd för att RP upplevs som ett mer respektfullt och humant sätt att hantera brott och konflikter än det konventionella rättssystemet (Sherman & Strang, 2015). Brottsoffer upplever ofta att skadan repareras mer effektivt och att RP främjar försoning i högre grad än traditionella rättsprocesser (ibid.). Detta bekräftas även i det empiriska materialet, där flera deltagare lyfter fram att en fördel med medling är att brottsutsatta – genom dialogen med förövaren – kan få stöd i att lättare lämna händelsen bakom sig. Därtill visar forskning att gärningspersoner upplever medlingsprocessen som meningsfull och framhåller att deltagandet förändrat deras syn på brottet, den brottsutsatte och på dem själva (Rypi 2015).

Medling kan också ses som ett sätt att decentralisera rättskipningen genom att hantera vissa brott på en lägre nivå. Detta kan stärka individers inflytande över konfliktlösning och upprättelseprocesser (Sehlin, 2009). Den ursprungliga idén var att skadliga handlingar i högre grad bör hanteras genom informella processer (ibid.). Hur väl medlingen uppfyller dessa ideal – särskilt när det gäller att involvera berörda parter

– beror på vilka perspektiv och behov som styr urvalet av deltagare i processen. Exempelvis har de specialiserade medlingsverksamheterna som intervjuats, uppmärksammat att föräldrar till barn och unga som begått brott ofta har stort behov av att samtala kring det som har hänt. Samtidigt uttrycker verksamheterna att så som medlingen är utformad idag så ska föräldrar egentligen inte ges något nämnvärt utrymme i samband med medlingen, oavsett behoven. Medlare som träffar föräldrar identifierar ändå en diskrepans som på olika sätt tangerar bristen på stöd till de som är berörda i ett vidare perspektiv:

Det är som att de behöver prata med sitt barn, att få ett utrymme att prata om det som har hänt. Ibland kommer man faktiskt bara hit på förmöten med sitt barn. Det är nästan som att man drar med sitt barn hit bara för att få prata om det. Och sen kanske det faktiskt inte blir någon medling av det, utan det stannar vid ett förmöte för den unge är inte intresserad. Kanske föräldern egentligen är det [intresserad], men det här är ju de ungas möte. Så ofta, jag upplever att det är ett utrymme att få prata. Se om någon kan nå ens unge lite mer. Alltså få stöd i det här att prata med sitt barn om vad som har hänt.

Inom medlingsverksamheten erbjuds ofta särskilt stöd till brottsoffer, men stödet till närstående, såsom föräldrar och syskon, varierar mellan olika delar av landet. Vissa medlingsverksamheter har utökat sitt fokus efter att ha identifierat ett behov av att ge stöd även till närstående i ett tidigt skede av processen:

Och vår slogan är liksom "För dig som har blivit utsatt för, bevittnat eller begått ett brott". Så vi erbjuder stödsamtal för unga brottsutsatta och vittnen, närstående, men även unga gärningspersoner och misstänkta. Det är ett nytt stöd vi har som kommer utifrån medlingsverksamheten egentligen för att det är så himla många i förmöten där som vi har sett även vill fortsätta komma och prata liksom.

De båda exemplen talar för att medlingsverksamheterna har relativt stort handlingsutrymme att utforma stödet och välja vilka berörda närstående som kan inkluderas. Den lokala anpassningsförmågan som de olika förhållningssätten är uttryck för, kan ses som en styrka där verksamheter kan identifiera behov utifrån sin specifika kontext. Denna variation väcker frågor om jämlikhet i tillgången till stöd. Om kommunernas riktlinjer och resurser skiljer sig åt kan vissa individer få bättre stöd än andra, beroende på var i landet de bor. Det aktualiserar också synen på medlingens syfte – att erbjuda en reparativ process mellan gärningsperson och brottsoffer – och om denna förändras när stödfunktionerna breddas. Om denna utveckling är nödvändig för att möta de emotionella behoven efter ett brott återstår att se. En ännu större utmaning är dock bristen på nationella riktlinjer, trots att medling har en lång historia i Sverige.

Medling i Sverige: En kort tillbakablick

medlingsverksamheten i Sverige etablerades 1987 (Jacobsen m.fl., 2017). Under de följande åren infördes medlingsverksamheter i flera kommuner, ofta som en praktisk metod med begränsad teoretisk förankring men inspirerad av rättsfilosofiska principer inom reparativ rättvisa (Brå, 2008). De tidiga medlingsverksamheterna skiljde sig åt i inriktning beroende på deras syfte. Medlingen kunde vara antingen 'avtalsstyrd', där fokus låg på gärningspersonens gottgörelse till brottsoffret, eller 'humanistisk', där parternas dialog syftade till att lösa konflikten som brottet orsakat eller uppstått ur (Brå, 2008). Över tid har dock en förskjutning skett i dessa inriktningar, något som forskare inom fältet har uppmärksammat:

Det tycks ha skett en förändring från någonting som var väldigt ideologiskt från början, till något mer instrumentellt. Att man mer betraktar medling vid brott som en metod bland många som finns i socialtjänsten. När jag började så var det väldigt starka ideologiska åsikter om försoning, om att stämma i bäcken, om att uppfostra barn, som lyste igenom väldigt tydligt och som ibland också gjorde avkall på rättssäkerhetsaspekter [vilka man] liksom var tvungen att få in när det är en lagstiftad aktivitet. Så det har gått åt det hållet, ett mer instrumentellt förhållningssätt till medling, en mer processbetonad verksamhet istället för värdeinriktning.

En historisk tillbakablick är nödvändig för att förstå hur rättssäkerhetsaspekter successivt har fått en allt större betydelse i medlingsprocessen, samtidigt som det humanistiska och värdeinriktade perspektivet, med rötter i den reparativa rättvisans filosofi, har tonats ner. I slutet av 1990-talet tillsattes en statlig utredning som visade att medling gav goda resultat för både gärningspersoner och brottsutsatta (SOU 2000:105). Eftersom det saknades ett regelverk för medlingens organisering, föreslog utredningen en skärpt reglering av rättssäkerhets-, rättvise- och legitimitetsskäl. Som en följd av detta infördes Lag (2002:45) om medling med anledning av brott. Lagen utformades som en ramlag för att reglera proceduren och fastställde förutsättningar såsom frivillighet, samtycke och målgrupp (unga lagöverträdare under 21 år). Kommunerna ålades att erbjuda medling. För att medling ska vara aktuellt krävs en polisanmälan och att gärningspersonen erkänner delaktighet i brottet. Syftet med lagen var att medlingsverksamheten i Sverige skulle utvecklas enhetligt och rättssäkert (Marklund, 2011). För att stärka medlingens roll som brottsförebyggande insats och tydligare fokusera på brottsoffret infördes 2008 en medlingsskyldighet i Socialtjänstlagen (SoL kap 5, 1c§) (Marklund 2011).

Litteraturen är delad kring myndighetsinramningen, där socialtjänsten ansvarar för genomförandet och där polisanmälan är ett krav. (Jacobsson m.fl. 2013; Jacobsson 2017). Medan vissa betonar att polisanmälan skapar en formell ram för medlingen som ger rättssäkerhet och tydliga procedurer (Brå 2007), menar andra att kravet på polisanmälan kan begränsa tillgången till medling i de fall brottsoffret inte vågar anmäla. Polisanmälan kan också avskräcka gärningspersoner från att delta i medling om det innebär att de automatiskt hamnar i rättssystemet. Eftersom medling enligt reparativ rättvisa ska vara frivillig, kan kravet på polisanmälan uppfattas som en form av tvång.

Medling i förhållande till rättsprocessen och myndighetsutövning

Sett som en rättslig åtgärd är medling i viss mån strikt reglerad. Exempelvis är polisen skyldiga att tillfråga samtliga unga mellan 15 och 20 år som erkänner delaktighet i brott om medlingsverksamheten kan kontakta dem. Åklagare har också en skyldighet att främja medling i så stor utsträckning som möjligt och att domstolen i rimlig grad tar hänsyn till medling vid straffmätning och påföljdsval (Jacobsson m.fl. 2013; Jacobsson 2017). I praktiken ser det dock annorlunda ut när forskare på fältet beskriver vilken påverkan de uppfattar att medlingen har på själva rättsprocessen:

Mycket liten. Det är ju så att åklagaren ska ta hänsyn till gärningspersonens vilja att medla för eventuell straffvarning eller åtalsunderlåtelse. Det görs i liten utsträckning tror jag och samarbetet mellan åklagare och medlingsverksamheter har en del att önska kvar. Det kan ha blivit lite bättre. Men ofta så lever man skilda liv. Sen finns det ju en möjlighet för tingsrätten att döma till lite lägre påföljd. Men så vitt jag vet och har hört så sker det sällan. När det sker så är det kanske några färre timmars ungdomstjänst som man dömer ut.

En konsekvens kan bli att gärningspersonen – och till viss del den brottsutsatta – måste förhålla sig till två parallella rättssystem. Dessa system kommunicerar inte alltid med varandra men hanterar ändå samma händelse, ibland samtidigt. Forskare framhåller dock att detta inte behöver påverka medlingen i sig. De reparativa värdena ligger istället i den dialog som medlaren ska underlätta och stödja för parterna och betraktas i det hänseendet därför som skild från rättsprocessen. Intervjuer med praktiker tyder på att rutiner och regelverk från både rättsväsendet och socialtjänsten påverkar hur medlingsverksamheter organiseras. Detta märks särskilt i processen för att avgöra vilka ärenden som kan bli föremål för medling. Polisen förmedlar vanligtvis ärenden till medlingsverksamheten (Jacobsson & Wahlin, 2017), men i vissa kommuner har socialtjänsten, särskilt inom barn- och ungdomsvård, huvudansvaret för att vidarebefordra ärenden:

Vi får ju in alla ärenden faktiskt från socialtjänsten [...] alla unga som har misstänkts för ett brott och som är mellan 12 och 21 år. Så det är administratörerna på socialtjänsten som får in polisrapporterna som de då skickar vidare till oss per automatik.

Intervjuer visar att rutiner för ärendeflöde och hantering av medlingsärenden varierar mellan kommuner. I en kommun hänvisar polisen främst ärenden till medling, medan socialtjänsten har detta ansvar i en annan. Detta speglar hur lokala förhållanden och praxis påverkar medlingsverksamheten. Beroende på vilken aktör som hanterar ärendet kan olika perspektiv och prioriteringar komma att prägla bedömningen. Forskning visar att ärendeflödet från polisen ofta är skralt (Jacobsson &

Wahlin, 2017). För att behålla kontrollen över vilka ärenden som går vidare till medling, har en av de intervjuade medlingsverksamheterna bett att få samtliga ärenden som kan vara aktuella för medling skickade till sig. Beslut om medling fattas därmed av verksamheten själv.

Medling i samverkan mellan olika institutionella logiker

Polis och socialtjänst är de centrala aktörerna i medling, vilket överensstämmer med lagstiftarens intentioner om samverkan. Samverkan ses som en helhetslösning där olika aktörer hanterar brott och dess konsekvenser effektivt. Fördelarna är flera, bland annat att både gärningsperson och brottsoffer får bättre stöd när fler instanser bidrar med sin expertis och att medling kan leda till alternativa lösningar som minskar rättsväsendets belastning. Samverkan kring medling syftar även till att förebygga framtida brott.

Inom ramen för samverkan finns flera aktörer. I vissa kommuner samarbetar medlingsverksamheter nära med skolor, som ofta förmedlar ärenden om brott och konflikter. Även här framstår polisen som en nyckelaktör, dock inte i första hand för att förmedla ärenden. Snarare som en part vid sidan om själva medlingsprocessen, för att vid behov bevaka rättsväsendets intressen och åtaganden i ett misstänkt brott:

Som igår fick jag ett samtal från en rektor där det var så här: "Det skedde en misshandel idag, vi tar hjälp av er". För polisen kommer utreda det här ärendet kanske om ett halvår. Skolan har gjort polisanmälan och allting. Så i dom fallen ringer jag till polisen för vi har en väldigt nära samverkan och säger: "En polisanmälan har gjorts. Jag vet att inte ni har hunnit hantera det. De går i samma skola och det har skett en misshandel. Är det OK att vi medlar?" De brukar i 99 fall av 100 säga ja, om det inte är en jätteallvarlig händelse och dem kan se att det här måste vi ta med åklagaren innan. Men oftast säger de ja för polisen ser också det viktiga i att vi har varit inne där, och ibland får vi kanske att: "Ja, du får medla men bara prata framtid, inte om det som hände". För dem vill hinna ha förhör först.

Den nära samverkan mellan centrala myndigheter och kommunala verksamheter i olika delar av medlingsprocessen betonas av yrkesverksamma inom medling som en grundläggande förutsättning för att medling överhuvudtaget ska kunna genomföras. Samtidigt aktualiserar den tydliga myndighetsinramningen, där polis och socialtjänst spelar en framträdande roll, frågor om vilka distinktioner som egentligen kan göras mellan medling, den traditionella rättsprocessen och socialtjänstens myndighetsutövning. Utan fördjupad kunskap om medlingens syfte kan dessa rutiner tolkas genom en traditionell rättvisepufffattning. Även om regelverket tillåter att vem som helst initierar medling, kan dess starka institutionella förankring begränsa möjligheten att erbjuda informella processer. Dessa processer syftar till att skapa en dialog mellan brottsoffer, gärningsperson och deras närmiljö kring brottet och dess konsekvenser (Sehlin, 2009).

I linje med Christies (1977) resonemang om hur rättsväsendet tenderar att frånta parterna deras konflikt, kan det kanske finnas en risk att medlingen, genom sin starka myndighetsförankring, reproducerar dessa förhållanden. När polis och socialtjänst spelar en central roll i medlingens organisering kan detta leda till att konflikten till övervägande del hanteras inom ramen för myndighetsutövning än som en process där de direkt berörda parterna ges reellt inflytande över konfliktlösningen.

Ansvar för nationell samordning och utbildning av medlare

I dag betonar forskare inom fältet för RR att medling som metod för konfliktlösning spelar en alltmer marginell roll i Sverige (Wallin m.fl., 2023). Orsakerna till medlingens tillbakagång är flera, men en central fråga rör ansvaret för vilken myndighet som bär ansvaret för den nationella samordningen, för utbildningen av medlare och för övergripande uppföljningen och utveckling av medlingsverksamheterna.

Brottsförebyggande rådet (Brå) fick 1998 regeringens uppdrag att ansvara för medlingsverksamheten på nationell nivå, inklusive en försöksverksamhet med ett trettiotal lokala medlingsprojekt. Syftet var att etablera en enhetlig modell, men utvärderingar visade att projekten saknade en gemensam kunskapsbas och analyser av ungdomsbrottslighet (ibid.). Istället utvecklades lokala, anpassade metoder, vilket försvårade en enhetlig nationell strategi. När frågan om myndighetsansvar senare uppkom föreslogs Socialstyrelsen ta över, men myndigheten avböjde (Jacobsson m.fl., 2013; Wallin, 2017). När Brå:s uppdrag avslutades 2007 var regeringens syfte att medlingen skulle fortsätta självständigt och "stå på egna" ben. Samtidigt uppger forskare som var verksamma vid tiden att det uppstod ett slags tomrum som var

början på en nedåtgående trend för medling inom ramen för den reparativa rättvisan i Sverige:

När Brå släppte sitt ansvar, tyvärr bara ut i ingenting alls. Så stod kommunerna, ja det var egentligen en jätteskandal. Vi sa det att om det här ska överleva så måste man ta tag i, vi behöver en nationell samordnare. Kommunerna behöver stöd och de behöver utbildning och handledning. Asch, sa de från departementet, nu finns det ju överallt, för det gjorde det. Men sen så har det ju successivt minskat för att kommunerna får ju inget stöd. Det finns ingen nationell samordnare utan de får klara sig själva. Och det är lite knepigt [...] och sen började kommunerna alltmer köra sitt eget race.

När Brå:s uppdrag avslutades utan att någon annan myndighet axlade detsamma, tycks detta ha försvårat en sammanhållen utveckling medlingen i Sverige. Utan en ansvarig nationell aktör blev kommunernas insatser splittrade och saknade en tydlig riktning. Trots medlingslagen och socialtjänstens medlingsskyldighet blev kommunernas insatser allt färre och mer marginaliserade. Att det saknas ett nationellt ansvar för medlingsverksamheterna påverkar också enligt forskare utformningen av utbildning och vidareutbildning av medlare.

I och med att man har släppt det, så att det inte finns någon mer offentlig instans på någon nivå, vare sig kommunal, regional eller statlig instans så är det ju hänvisat då till privata aktörer [utbildningen], vilket egentligen är helt knäppt [...] det finns ingen offentlig instans som utbildar, utan det är privata entreprenörer och så finns det då naturligtvis ingen kontrollinstans heller. Så att det är fritt flytande på så sätt.

Avsaknaden av en nationell samordning påverkar även utbildningen och kvalitetssäkringen av medlare. Eftersom utbildningen har blivit en privat verksamhet utan offentlig reglering varierar innehåll och standard

beroende på privata aktörers intressen, snarare än en enhetlig nationell policy (Jacobsson & Wahlin, 2017). Detta skapar osäkerhet kring kvaliteten på medlingsverksamheter och kan begränsa metodens effektivitet. Trots att forskare och praktiker vid upprepade tillfällen har efterlyst en nationell struktur för samordning och en ansvarig aktör för utbildning av medlare, har detta ännu inte lett till politisk handling. Tvärtom beskrivs den politiska responsen som sval, och enligt en av de intervjuade i rapporten anses RR och medling vara "för gulligt" i en tid av hårdare straffåtgärder. Samtidigt pågår viktiga initiativ inom högre utbildning för att integrera reparativ rättvisa i undervisningen:

Nu jobbar jag på [lärosätet] som lektor i socialt arbete och har försökt att smugla in medling både lite här och där [skratt], så jag har flera föreläsningar på olika kurser också på kriminologiprogrammet, där jag faktiskt har en hel dag med medling, både föreläsning och diskussion, för det tycker vi att studenterna behöver. Och eventuellt så planeras en masterkurs som handlar om medling, baserad på en nyligen utgiven bok om medling i olika kontexter, vid brott, i familjen och i skolan. Jag har gjort en kursplan och hoppas att vi ska kunna implementera den så snart som möjligt. Jag hade hoppats att det skulle ske nu nästa höst.

Detta visar att det inom högre utbildning finns en pågående rörelse för att ge studenter, särskilt inom kriminologi, en grundläggande förståelse för den reparativa rättvisans filosofi. Dessutom planeras utbildningar i medling för yrkesgrupper som socialarbetare och poliser på avancerad nivå. Dock sker dessa initiativ än så länge mer eller mindre ad hoc och är beroende av enskilda lektors kompetens och engagemang. För att medling ska bli en betydelsefull del av utbildningen inom relevanta yrkesområden, krävs en mer systematisk och långsiktig satsning. Forskare som deltagit i kunskapsöversikten betonar vikten av att strategiska lärosäten får tydliga direktiv att integrera RR i sina utbildningsplaner. Ansvar för att ta initiativ till detta vilar främst på regeringen och utbildningsdepartementet.

Medling som teoretisk konceptualisering och praxis

Relationen mellan forskning och praktiker som arbetar med medling i Sverige uppges av forskare med lång erfarenhet av fältet präglas av nära samverkan och personkännedom:

I och med att vi är ett sånt litet samfund eller samband. Och eftersom jag är en sån då som både jobbar med utbildning och med forskning så knyter det ihop fälten.

Den (strategiska) litteraturöversikt som har gjorts för kunskapsöversikten visar att svensk forskning om medling vid brott täcker flera centrala dimensioner. Några exempel rör medlingens rättsliga och organisatoriska struktur (Marklund 2011), dess påverkan på offer och gärningspersoner (Rypi 2015), regleringen av de känslomässiga och kommunikativa aspekterna av processen (Rypi 2017), brottsoffrets position och huruvida medling leder till välbefinnande (Jacobsson m.fl. 2021). Vidare har Jacobsson och Wallin (2017) undersökt hur medlingens varierande tillämpning i kommunerna skapar en selektiv praktik snarare än en enhetlig modell, vilket kan leda till rättsosäkerhet, beroende på var i landet brottet har skett. Studier om medlingens roll och dess framtidsutsikter har diskuterats av Jacobsson m.fl (2018), där författarna identifierar att den bristande nationella samordning och otydliga riktlinjer riskerar att leda till en nedgång i medlingsverksamheterna trots lagkraven som ålägger kommunerna att erbjuda medling.

Ett genomgående tema i samtliga studier är att medling inte kan tolkas som en neutral process utan snarare kan förstås som en reglerad interaktion där både strukturella och emotionella faktorer påverkar deltagarnas upplevelse och medlingens effekt.

Sammantaget pekar studierna på en spänning mellan medlingens potential som ett verktyg för reparativ rättvisa och dess faktiska praktik, där strukturella ojämlikheter och emotionella förväntningar kan forma utfallet för både offer och gärningsperson.

Svensk medlingspraxis i nordisk kontext

Samtliga nordiska länder har integrerat medling i sina rättssystem men dessa varierar i organisation och tillämpning beroende på nationell lagstiftning, konfliktlösningstraditioner och rättspraxis (Nylund, Ervasti & Adrian, 2018). Medlingsverksamheten är i vissa länder begränsad men väl implementerad, som på Island, medan den i andra lever en mer undanskymd tillvaro – ett exempel är Sverige (ibid.). Vissa forskare pekar här på att medlingen i Sverige, trots omfattande resurser, ännu inte har fått riktigt fäste som en allmänt accepterad konfliktlösningsmetod (Jacobsson m.fl. 2018). Medan medling förekommer i alla nordiska länder, är den vanligare och mer etablerad i Danmark, Finland och Norge än i Sverige.

Till skillnad från Sverige, där medling främst är ett komplement till domstolsprocessen och relativt få medlingar genomförs (Jacobsson & Wallin, 2017), har Norge och Finland utvecklat en konfliktlösningskultur där medling är en naturlig del av rättsprocessen och i vissa fall fungerar fristående från denna (Nylund, Ervasti & Adrian, 2018). Norge har inrättat ett statligt organiserat medlingssystem, Konfliktrådet, vilket erbjuder en nationellt styrd och sammanhållen medlingsverksamhet. Vid ungdomsbrott har Konfliktrådet ansvar för hela processen, och om parterna når en överenskommelse kan detta leda till att domstolen avskriver brottmålet. Även Finland har en stark tradition av medling inom straffrätten och har etablerat regionala medlingskontor som erbjuder tjänster över hela landet (Honkatukia 2015). I likhet med Norge kan medlingens utfall påverka domstolens beslut och i vissa fall ersätta rättsliga påföljder. I Danmark, där medlingens roll är mer lik den i Sverige, initieras medling ofta av polisen eller sociala myndigheter och genomförs antingen före eller efter den formella rättsprocessen, men kan inte ersätta denna. På Island är medlingsverksamheten begränsad men har gjort framsteg i att integrera reparativ rättvisa i både rättssystemet och sociala insatser. Dock saknas en fullt utvecklad, formaliserad medlingspraxis jämfört med övriga nordiska länder (ref).

En gemensam nämnare för de nordiska länderna är att det saknas en enhetlig nationell lagstiftning, reglering genom yrkesorganisationer eller krav på certifiering av medlare (Nylund, Ervasti & Adrian, 2018). Det finns dock vissa lokala initiativ, som exempelvis Danmark där det krävs att domstolsanknutna medlare genomgår en standardiserad utbildning och följer etiska riktlinjer. I Norge ställs krav på viss medlingsutbildning, men det saknas fastställda kriterier för utbildningens omfattning och innehåll. I Sverige finns inga formella utbildningskrav för medlare. Den utbildning som erbjuds sker genom privata aktörer och varierar i omfattning – från enstaka kurstillfällen till några heldagar.

Medling i Norden skiljer sig åt mellan länderna. Norge och Finland har en mer institutionaliserad och nationellt sammanhållen medlingspraxis, medan Danmark och Sverige tillämpar medling mer pragmatiskt och saknar övergripande riktlinjer i större utsträckning. Island har en begränsad, men välutvecklad, tillämpning av medling i mindre skala. Trots betydande skillnader mellan länderna ökar medlingens betydelse i Norden, vilket speglar en bredare internationell trend där alternativa tvistlösningsmetoder ses som effektiva komplement till den traditionella rättsprocessen (Nylund, Ervasti och Adrian, 2018). Trots betydande skillnader länderna emellan, så finns en ökande betydelsen av medling i Norden som speglar en bredare internationell trend, där alternativa tvistlösningsmetoder ses som effektiva komplement till den traditionella rättsprocessen (Nylund, Ervasti och Adrian, 2018).

Nyckelpunkter 'Utveckling och tillämpning av medling i en svensk kontext':

Medling är den RP som huvudsakligen har implementerats i Sverige. Metoden kan förstås som ett sätt att decentralisera rättskipningen genom att sammanföra gärningsperson och brottsoffer i närvaro av en opartisk medlare. Målet är att ge gärningspersonen möjlighet att ta ansvar för brottets konsekvenser och brottsoffret möjlighet att bearbeta sina upplevelser.

Medling i Sverige är lagstadgat för unga lagöverträdare under 21 år sedan 2002. Dock saknas sammanhållande riktlinjer för hur medlingsverksamheter ska bedrivas, vilket gör att genomförandet varierar mellan kommuner. Till exempel kan det variera i vilken utsträckning närstående involveras, hur ärendeflödet ser ut, samt vilka aktörer som samverkar. Vissa menar på att denna oenhetlighet kan leda till rättsosäkerhet.

Polis och socialtjänst är huvudaktörer i svensk medling, både för anbudet och genomförandet av verksamheten. Vissa menar på att den starka institutionella förankringen riskerar att motverka idén om att skapa informella dialog-baserade processer.

Medling som metod för konfliktlösning spelar en alltmer marginell roll i Sverige och verksamheterna beskrivs bli mer fragmenterade. Avsaknad av en tydlig nationell samordningen samt oklarheter kring huvudansvar för utbildningen och utveckling inom fältet nämns som bidragande orsaker. Brist på politiskt intresse och initiativtagande är ytterligare en benämnd orsak.

Medling är mer och oftare förekommande i Danmark, Finland och Norge jämfört med Sverige. Norge har till exempel inrättat ett statligt organiserat medlings-system, Konfliktrådet, vilket erbjuder en nationellt styrd och sammanhållen medlingsverksamhet. Överlag har Norge och Finland har en starkare, institutionaliserad och mer nationellt sammanhållen medlingspraxis, medan Danmark och Sverige är mer pragmatiska i sin tillämpning.

Alternativa reparativa praktiker i Sverige

Även om medling är den reparativa praktik som är mest etablerad i en svensk kontext praktiseras reparativ rättvisa även i andra former. Till skillnad från medling, som främst involverar de direkt berörda parterna, inkluderar dessa praktiker även personer i deras omgivning och den större kontext de är del av. Här är fokus inte enbart på hur RR kan förändra livet för de som direkt drabbats av våld och konflikter, utan på hur denna praktik kan vara del i att förändra ett större community genom att förebygga eller deskalera konflikter, stärka sociala band, reparera sociala relationer och öka sammanhållning (Beck 2012). Dessa praktiker kan ta sig olika uttryck, från reparativa cirklar och reparativa konferenser som sammanför parter, anhöriga och personer från det aktuella communityt, till sannings- och försoningskommissioner.

Dialogue for peaceful change

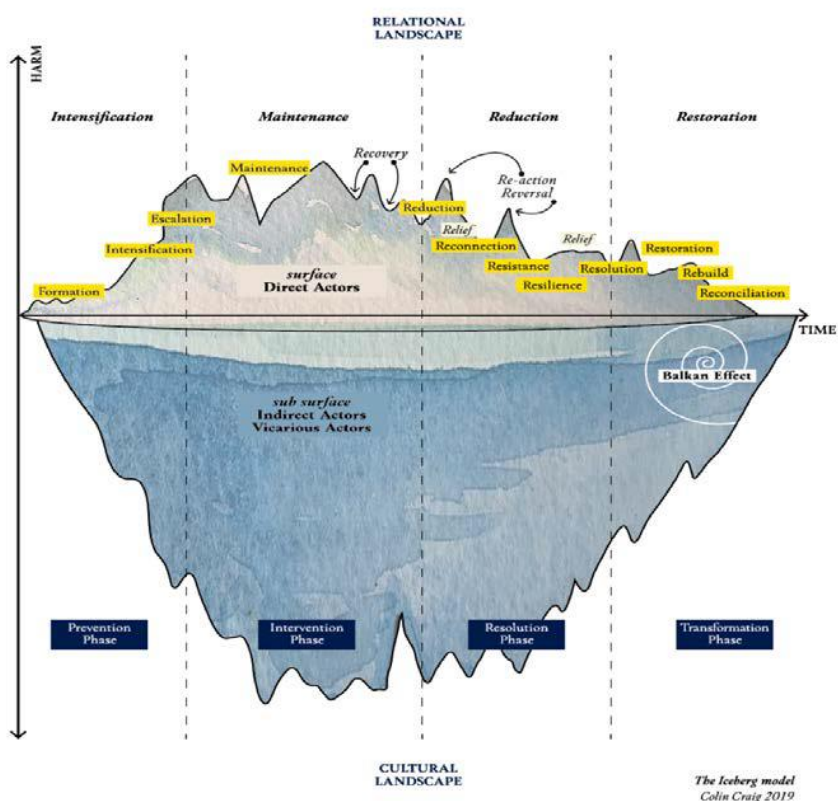
En av de RP som fått spridning i Sverige är Dialogue for peaceful change (DPC). DPC är en medlings- och konflikthanteringsmetod som utvecklats på Corrymeela fredscenter på Nordirland som en respons på ett lokalt såväl som internationellt behov av praktiska verktyg för att hantera konflikter mellan individer och grupper. I Sverige är det Fryshuset som har licens att utbilda inom DPC. DPC utgår ifrån att effektiv konflikthantering kräver en förståelse för orsaker och dynamiker bakom konflikter. Syftet med utbildning i DPC är att tillhandahålla verktyg som

kan användas för att förebygga och hantera konflikter, bland annat genom medlande kommunikation. De personer som utbildas i DPC arbetar inte nödvändigtvis som medlare i formell bemärkelse utan kan använda sig av DPC som en av flera metoder i deras yrkesverksamhet, men även privat. Utbildningen erbjuder en rad olika verktyg som kan användas i konfliktsituationer, Bland annat en 6-stegs metod i medling, hur man tillämpar en medlande kommunikation, parafrasering och empatiskt lyssnande. Företrädare för Fryshuset berättar att det i praktiken är flexibelt hur DPC tillämpas, även om det vanligtvis innefattar någon form av medlande kommunikation. Praktiken sträcker sig från vardagliga interaktioner till en formell medlingsprocess som följer angivna steg.

Sedan 2018 har omkring 250 personer, både unga och yrkesverksamma vuxna, utbildats i DPC. De unga som utbildas i metoden är formella eller informella ledare och väljs ut baserat på deras förmåga att positivt påverka andra (Dolah 2019). Förhoppningen är att de ska vara del i att bygga konfliktlösande och reparativa kapaciteter i det community de är del av:

En anledning till att vi utbildar unga i det här är ju för att de ska kunna få mer kunskap och verktyg om sig själva, men också om sitt samhälle och konflikter för att de ska kunna vara... eller kunna välja att vara aktiva på ett sätt som de vill och som gynnar dem själva. Alltså att det inte leder till ökade konflikter.

Den förståelse av konflikter som DPC utgår ifrån bygger på den så kallade isbergsmodellen. Isbergsmodellen illustrerar hur konflikter, utöver de direkt involverade parterna, de som utgör toppen av isberget, alltid rymmer indirekta parter som, även om de är dolda, potentiellt sett kan leda till att konflikten eskalerar eller cementeras.

(Craig, 2019 s. 16)

Även om DPC i många fall i första hand involverar de direkta parterna i en konflikt är tanken att de processer som DPC rymmer i förlängningen även får positiva konsekvenser för de indirekta parterna:

Om man tittar på transformation eller liksom förändring i grupp så blir ju de direkta aktörerna bärare av något nytt som sedan kan bana väg för något nytt för de indirekta.

DPC som metod har således en ambition att bidra till fredlig förändring av ett större community. Genom att främja kommunikation och möjliggöra konfliktlösning mellan de direkta parterna är målsättningen att praktiker som bygger på dialog och samarbete ska få fäste i communityt i stort.

Försoningsveckor på anstalt

En annan central idéburen aktör på det reparativa fältet är Försoningsgruppen. Försoningsgruppen startades 2011 med inspiration från det reparativa arbete som bedrivs på Pollsmoor correctional centre i Kapstaden, Sydafrika. RR-arbete i fängelsekontext kan ta sig olika former och kan rymma alltifrån program som syftar till att öka gärningspersoners medvetenhet och empati för brottsoffer till program som syftar till arbete med fredlig konfliktlösning i fängelsekontexten (Van Ness 2007). På Pollsmooranstalten arbetar man med ett RR-program som riktar sig till intagna och syftar till att främja erkännande och ansvarstagande för de skador de åsamkat andra. Dömda gärningspersoner anmäler sig frivilligt till programmet där de förväntas erkänna sina brott inför varandra, sina anhöriga och, i den mån det är möjligt, också inför sina brottsoffer. När initiativtagaren till Försoningsgruppen först kom i kontakt med detta program upplevde hon att det svarade mot den avsaknad av verktyg för att hantera gärningspersoners känslor av skuld som hon upplevt i sitt mångåriga arbete som fängelsepräst i Sverige:

Vi såg det här glappet, mellan att du är sonad och att du har avtjänat ditt straff. Vad händer med dina relationer? De är ju fortfarande helt trasiga. Det finns inget försoningsarbete som görs där i relation till dina anhöriga eller dina brottsoffer.

I samverkan med en expertgrupp översattes programmet och anpassades för att fungera i en svensk kontext. Försoningsveckor har sedan dess hållits på Avenbokens behandlingshem och på anstalterna Tygelsjö, Ringsjön, Gävle, Ystad, Hinseberg och Kumla.

Försoningsveckorna utgör ett komplement till de andra program Kriminalvården erbjuder och vänder sig i första hand till personer som avtjänar straff på anstalt men även till personer som befinner sig i missbruksbehandling på behandlingshem, eller som på annat sätt genom sin livsstil har skadat sina relationer till andra. Programmet utgår ifrån den reparativa rättvisans antagande om att gärningspersoners ansvarstagande och erkännande kan få brottsförebyggande såväl som försonande och läkande konsekvenser för alla parter. Programmet innefattar en veckas föreläsningar, egna uppgifter och samtal om brottets konsekvenser i sitt eget och andras liv, den reparativa rättvisans

kärnvärden, ånger och förlåtelse, och avslutas med ett möte med anhöriga. Anhöriga eller närstående utgör således en viktig part i det reparativa arbetet:

De är också brottsoffer. De är också drabbade av mitt brott därför att jag inte kan ha relation eller för att folk behöver ändra sin identitet och flytta till andra orter för att någon har begått det här brottet, eller vad det nu kan vara. De är i allra högsta grad drabbade. Och det är också någonting med när man står till svars inför dem som står en nära så börjar man fatta de empatiska banden. Alltså man ser på sin mamma eller sin dotter eller sin son eller sin pappa eller sin bror: 'Jag har ju skadat dem, jag har ju skadat dem medan jag utförde det där rånet.'

Efter försoningsveckan följer ett uppföljande arbete under 5–10 veckor som leder fram till ett möte med den/de brottsutsatta. Vid detta möte ges den brottsutsatta möjligheten att berätta om sin upplevelse av brottet och de skador gärningspersonen åsamkat hen. Syftet är att den brottsutsatta ska få svar på sina frågor och att förövaren ska kunna ta ansvar för vad hen har gjort.

Mötet skapar utrymme för möjligheter eftersom förövaren behövs där. Det finns frågor och information brottsoffren vill ha, så det finns något förövarna kan göra och som vederbörande upplever spelar roll att han/hon gör – se brottsoffren, lyssna på dem, säga sanningen, svara på deras frågor. (Fritzon 2017:186)

Det reparativa arbete Försoningsgruppen bedriver kan till skillnad från många andra RP sägas vara gärningspersonscentrerat istället för brottsoffercentrerat, det är i första hand gärningspersonens möjlighet att gottgöra den skada hen orsakat andra och att bearbeta den skuld hen känner som är i fokus. Försoningen rymmer dock potentiellt både parter genom att "förövare och brottsoffer vistas i det utrymme där smärtan och kränkningarna blir tydliga, synliggjorda, lyssnade till, konfronterade och erkända" (Fritzon 2017:366).

Reparativa praktiker i communities

Merparten av den forskning som har gjorts om RR rör interpersonella konflikter och brottslighet medan en mindre andel rör hur RP kan utformas i syfte att bygga reparativa kapaciteter i ett community (Beck 2012). Hur begreppet community definieras kan skilja sig åt men en definition som använts på RR-fältet är "ett nätverk av relationer där medlemmar delar glädje och smärta" (Bazemore & Schi 2005). Community är ett plastiskt begrepp. Utifrån ett RR-perspektiv kan ett community sägas utgöras av de som kan erbjuda nödvändiga resurser för försoning mellan olika parter i en konflikt och de som är del i att upprätthålla värderingar och återintegrera medlemmar i gemenskapen (Abramson & Beck 2011). I Sverige finns det ett fåtal exempel på communitybaserade RP. Den Malmöbaserade aktivistgruppen Försoning och konflikt bedriver workshops och reparativa cirklar med fokus på konflikthantering utifrån den reparativa och transformativa rättvisans principer. Gruppen startades 2020 som en respons på händelser inom de aktivistiska miljöer medlemmarna själva var del av:

Bland annat var det händelser i en ganska stor institutionaliserad grupp som gjorde att den totalt imploderade och att väldigt mycket av det som folk, under 10-15 år, hade byggt upp försvann. Det var en stor communityorganiserad plats. Det skedde på grund av många olika skäl, bland annat en oförmåga att hantera konflikter. (...) Det var det som var ett startskott till att vi kände att vi måste ha en grupp som jobbar med det här. Den här typen av kunskap måste vi liksom införliva i vår rörelse på olika sätt.

Försoning och konflikt arbetar i huvudsak med att sprida kunskap om reparativ och transformativ rättvisa i det community de själva är del av. Detta görs bland annat genom workshops i vilka den reparativa och transformativa rättvisans principer centreras. Syftet är att synliggöra och utmana förgivettagna retributiva logiker och introducera och etablera andra sätt att förstå och hantera konflikter. Istället för att, i enlighet med den straffande rättvisan, identifiera en skyldig och utdöma ett straff, är fokus på att communityt äger konflikten och att det finns något att lära av den. Gruppen använder sig av en välkänd metafor för att beskriva det arbete de bedriver: För att kunna tillaga en måltid måste man först bygga ett kök. Måltiden får i detta fall symbolisera den reparativa praktiken och köket de reparativa kapaciteter som krävs för

att den ska komma till stånd. Byggandet av köket innefattar då en process som formas utifrån frågorna: Vad fungerar?; Vad fungerar inte?, och; Hur skulle vi vilja att det var? Denna process bedrivs i syfte att bygga lyssnande färdigheter, tillit, gemenskap och motståndskraft för att hantera konflikter när de uppstår.

Vi tänker att en del av att försöka att väcka de här frågorna hos andra grupper är en del i att förbereda köket. Så att när de väl har en konflikt finns det en grund att stå på.

Gruppen faciliterar även reparativa cirklar när konflikter uppstår. Att arbeta med RC beskriver de, likt andra RP, innefatta att hantera skador som uppstått i samband med konflikter, kränkningar eller våld. De reparativa cirkelarna samlar de personer som på olika sätt drabbats av en händelse, det kan då både röra sig om de som är direkt och de som är indirekt involverade. Till skillnad från i medling vid brott där medlaren inte ska någon som helst koppling till de parter som ingår i medlingssamtalet ses det som en förutsättning att den som faciliterar cirkeln har någon slags förankring i det aktuella communityt:

När man ska jobba med det här så ska man ju ha någon koppling till communityt. Alltså man får ju inte vara för nära om man ska gå in och facilitera, men man får ju inte heller vara för långt bort (...) mycket av det här bygger ju också på relationer och förtroende och att folk ska våga öppna sig och ge oss av sin tid. Och då är det också så här: Men vem är det som kommer in och ska facilitera någonting? Vilken förförståelse har den personen?

Communitybaserade RP bygger på att det reparativa arbetet initieras och bedrivs av personer inom det egna communityt. Den som faciliterar en cirkel behöver därmed på något sätt ha en koppling till communityt även om den inte ska vara part i den konflikt som cirkeln rör.

Det finns en kritik mot vad som beskrivs som en idealiserad bild av communities på RR-fältet (Johnstone 2011; Whitehead & Braswell 2000). Begreppet 'community' har kritiserats som normativt; ett svagt definierat

begrepp som främst fyller en retoriskt och performativ funktion delvis genom att rymma vissa moraliska värderingar, delvis som ett uttryck för en vilja att skapa en harmonisk (men ofta fiktiv) bild av kollektiv identitet (Weisberg, 2003). Johnstone (2011) menar att denna bild är kontraproduktiv då den inte rymmer de utmaningar i termer av social stratifiering, misstro och begränsade resurser som kan underminera communitybaserad reparativ rättvisa. Även Försoning och konflikt resonerar kring dessa begränsningar:

Har man råd att delta? Har man råd att missa sitt arbete? Vad har man för tillgång till samhället i övrigt, i form av språk? Är man stressad över pengar hela tiden eller stressad över sin hälsa eller sina anhörigas hälsa? Då är det ju också mycket svårare att delta i samtal. Då blir det ju bara teater på något sätt. Vi hade ett jättefint samtal om den här konflikten och sen gick man vidare med sitt liv och det är fortfarande pissigt och man bor dåligt och man är utanför samhället på grund av rasism.

Den kritik som sätter fingret på hur strukturella orättvisor underminerar reparativa praktiker i marginaliserade communities har vuxit fram på det närliggande fältet transformativ rättvisa (Gil 2015; Kaba 2021). Den transformativa rättvisan består av en uppsättning framväxande strategier och abolitionistiska politiska åtaganden som syftar till att förebygga och hantera våld, konflikter och övergrepp i grunden. Detta utan att tillgripa ytterligare våld, bestraffning eller hämnd och utan att förlita sig på statliga institutioner (t.ex. poliser, domstolar och fängelser) då de ses producera och reproducera våld. Den transformativa rättvisan lägger en större vikt vid strukturell förändring än den reparativa rättvisan. Även om Försoning och konflikt i stort arbetar utifrån den reparativa rättvisans principer, uttrycker de att det finns en risk för att reparativa praktiker kan komma att fungera systembevarande när de institutionaliseras:

I den institutionaliserade reparativa praktiken finns det en fantasi om att det som har funnits innan har varit helt och går att reparera och att det rör sig om jämlika parter.

Försoning och konflikt vill, liksom andra förespråkare för transformativ rättvisa, betona vikten av att synliggöra hur strukturella faktorer villkorar alla mänskliga relationer. Att enbart reparera och återställa det som har varit är då inte tillräckligt, för att rättvisa ska uppnås behöver relationer *transformeras*. Llewellyn (2021) framhåller att den reparativa rättvisans fokus på att reparera relationer kan ses som en strävan efter att återställa status quo, utan att erkänna att status quo i sig är ett tillstånd präglad av systemisk orättvisa. Llewellyn (2021) menar att den reparativa rättvisan måste sträva efter att realisera sin transformativa potential genom att ta hänsyn till att alla relationer formas av interpersonella, såväl som institutionella och strukturella förhållanden. All strävan efter rättvisa måste således innefatta en strävan efter rättvisa relationer i en vidare bemärkelse. Även om reparativa praktiker bedrivs på interpersonell nivå bör de bygga på en insikt om att interpersonella relationer alltid är villkorade av strukturella relationer.

Informella medlingsprocesser

I många samhällen fungerar informella medlingsprocesser som ett alternativ eller komplement till det formella rättsväsendet, särskilt i sammanhang där statliga institutioner uppfattas som ineffektiva, otillgängliga eller saknar legitimitet (Boege 2006). Dessa processer är ofta förankrade i lokala sedvänjor och bygger på sociala och kulturella normer snarare än juridiska regelverk. Medlingen syftar inte primärt till att fastställa skuld och utdöma straff, fokus är istället att återställa social sammanhållning, reparera relationer och förhindra framtida konflikteskalering.

Medlingsmöten mellan olika klaner utgör ett exempel på en sådan informell konfliktlösningsmekanism. Dessa möten bygger på traditionella sedvanerättsliga system och leds av respekterade äldre personer som har stort socialt nätverk och förtroende inom samhället där konflikten utspelar sig. Medlingsprocessen har många likheter med en medlingskonferens och syftar till att åstadkomma en lösning som är socialt acceptabel för alla inblandade parter, snarare än att tillämpa en universell juridisk princip. Centrala inslag i processen är dialog, kompensation och åtgärder som återupprättar relationerna mellan parterna för att kunna samexistera.

Denna kunskapsöversikt har i en begränsad utsträckning även undersökt informella konfliktlösningsstraditioner i Sverige, där liknande mekanismer kan iakttas. Vid allvarliga konflikter med risk för eskalering anlitas ofta en medlare som har de stridande parternas förtroende. I enlighet med vad den internationella forskningen framhåller (Boege 2006), innebär medlarens uppgift att förbereda parterna genom förmöten inför en direkt dialog, där huvudmålet är att etablera relationer och förtroende

snarare än att identifiera enskild skuld. Genom att skapa en trygg mötesplats, identifiera relevanta deltagare och säkerställa förtroende för processen kan medlingen fungera som en mekanism för att förhindra våldsamma konfrontationer och bidra till en långsiktig stabilisering av relationerna mellan de inblandade.

En central insikt som framkommit är att denna typ av medling ofta används av individer och grupper som av olika skäl undviker att söka myndigheters stöd. Bristande förtroende för myndigheter samt en upplevd avsaknad av kompetens att hantera dessa typer av konflikter är avgörande faktorer. Den informella medlaren har ofta en lång erfarenhet och har tillägnat sig sin kunskap genom praktisk tillämpning och traditioner som förmedlats av tidigare generationer.

Reparativa praktiker på systemisk och samhällelig nivå

Sverige har en lång historia av kolonialt förtryck och assimileringspolitik riktad mot ursprungsbefolkning och nationella minoriteter. I början av 1990-talet initierade Svenska kyrkan ett försoningsarbete med det samiska folket i syfte att erkänna de koloniala kränkningar och oförrätter kyrkan gjort sig skyldig till och granska sin skuld och sitt ansvar mot samerna (Lindmark & Sundström 2016). Detta är ett exempel på den typ av RR-praktik som identifieras av Beck (2012) som sannings- och försoningskommissioner, där en tillsatt kommission utreder och rapporterar om ett lands eller en regions historia av massvåld och övergrepp. Svenska kyrkans försoningsarbete har rymt olika faser och har bland annat innefattat: ett arbete för att skapa större utrymme för samer och samisk erfarenhet i församlings- och gudstjänstliv; framtagandet av en vitbok om de historiska relationerna mellan det samiska folket och Svenska kyrkan; en officiell ursäkt framförd till det samiska folket för de oförrätter som begåtts i historien; och en åtgärdsplan för utvecklingen av det samiska arbetet i Svenska kyrkan.

Även regeringen har initierat ett försoningsarbete i syfte att adressera det förtryck de svenska minoriteterna utsatts för. I början av 2020 tillsatte regeringen en sannings och försoningskommission för tornedalingar, kväner och lantalaiset (SOU 2023:68). Kommissionen hade i uppdrag att utreda den assimileringspolitik som bedrevs av svenska staten under 1800- och 1900-talen. Kommissionen skulle också verka för att minoritetens historiska erfarenheter synliggörs. Ett år senare tillsatte regeringen även en sanningskommission som ska kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket. Kommissionen ska synliggöra och sprida kunskap om samernas erfarenheter och kommissionens

slutsatser samt lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning.

Dessa tre processer är alla exempel på hur reparativ rättvisa kan omsättas i praktiker som syftar till att adressera systemiska och samhälleliga oförrätter i syfte att bidra till att ge minoriteter en kollektiv upprättelse, främja försoning och motverka att något liknande händer i framtiden. Internationellt påvisar forskning att RP som vänder sig mot övergrepp och massvåld på en nationell nivå – så som till exempel försoningsprocesserna i Rwanda och forna Jugoslavien – kan spela en betydande roll i främjandet av försoning och läkning (Clark, 2008).

Nyckelpunkter "Alternativa reparativa praktiker i Sverige":

Det finns exempel på reparativa praktiker utöver medling i Sverige, om än i begränsad utsträckning. Målet med dessa är att på olika sätt förebygga eller deskalera konflikter, bidra till fredlig förändring och bygga reparativa kapaciteter.

- **'Dialogue for Peaceful Change'**: Detta är en medlings och konflikthanteringsmetod med rötter i Irland som Fryshuset utbildar unga och yrkesverksamma i. De som utbildas är formella eller informella ledare i sina communitys och tanken är att metoden används flexibelt som en form av medlande kommunikation.
- **Försoningsveckor på anstalt**: Med inspiration från RR arbete i Sydafrika leder Försoningsgruppen försoningsveckor på anstalter i Sverige. Dessa vänder sig till personer som, genom sin livsstil, har skadat relationer och bygger på idén att ansvarstagande och erkännande kan ha läkande och gottgörande effekter för alla parter.
- **Communitybaserad RP**: Försoning och Konflikt är en aktivistgrupp som arbetar communitybaserat och utmanar retributiva logiker utifrån reparativa och transformativa rättvisans principer. De bedriver workshops och reparativa cirklar, främst inom det aktivistcommunityt som de själva är en del av, och betonar vikten av att synliggöra hur strukturella faktorer villkorar mänskliga relationer.
- Det finns exempel på **informella reparativa medlings-processer** i Sverige, som används av individer och grupper som av olika skäl **undviker att söka myndigheters stöd**. Ett exempel på detta är medlingsmöten mellan olika klaner. Dessa möten bygger på traditionella sedvanerättsliga system och leds av respekterade äldre personer som har förtroende inom samhället där konflikten utspelar sig.
- **Försoningsarbete på samhällelig nivå**: Mot bakgrunden av den svenska historien av förtryck och våld som har utövats mot ursprungsbefolkning och nationella minoriteter har Svenska Kyrkan initierat försoningsarbeten med samiska folket och regeringen har tillsatt en sannings och försoningskommission för tornedalingar, kväner och lantalaiset. Dessa är exempel på användningen av RP för att bidra till kollektiv upprättelse, främja försoning och motverka framtida systemiska och samhälleliga former av våld.

Lärdomar från Danmark

Nylund m.fl. (2018) påpekar att Sverige ligger efter vad gäller implementeringen och utvecklingen av reparativ rättvisa som metod för konfliktlösning i ett bredare perspektiv. Medan RR har fått ett ökat internationellt erkännande, har Sverige varit långsamt med att integrera sådana metoder i rättssystemet och i det sociala arbetet. I en studie som jämförde RR i England, Italien, Chile och Sverige, stack Sverige ut som det enda land som enbart erbjöd medling vid brott (Reyes-Quilodran m.fl. 2019). Övriga länder i studien hade utvecklat och inkorporerat andra reparativa praktiker vid sidan av medling vid brott, såsom community-konferenser, familje- och nätverkskonferenser och community-panelmeetings, praktiker som utgör en mängd alternativ för att möta de olika behov av konflikthantering och försoning som kan uppstå i ett lokalsamhälle (ibid.)

När det kommer till RR-området finns det lärdomar för Sverige att dra från omvärlden, och närmast då sina nordiska grannar. Danmark är ett relevant exempel här. Det är ett land som nyligen har upptagit en särskild plats på den svenska kriminalpolitiska arenan, speciellt när det kommer till hantering av gängkriminalitet. I ett nu välkänt tal 2022 uttryckte Ulf Kristersson att Sverige ska tillämpa ”danska metoder för svenska brott” (SVT, 22 Mar.2022). Enligt kriminologen David Sausdal har Sverige dock uppmärksammat fel aspekter av den danska modellen (SVT, 28.Feb.2023). Om Sverige är intresserad av att dra lärdom av vad som har fungerat bra i Danmark, borde, enligt Sausdal, sociala insatser i utsatta områden vara i fokus.

Som del av arbetet med kunskapsöversikten, besökte forskarlaget Danmark för ett kunskapsutbyte. Fokus för kunskapsutbytet var den form av RP som Sluta Fred ämnar utveckla, det vill säga reparativa cirkelpraktiker.

Forskarlaget mötte tre personer – forskare och praktiker – som arbetar specifikt med reparativa cirklar i olika kontexter i Danmark. En av dessa tre hade en specificerad tjänst som reparativ praktiker i en kommun, medan de andra två kombinerade roller som forskare och praktiker. Det

var således både erfarenhetsbaserad och forskningsbaserad kunskap som delades.

Reparativa cirkelpraktiker

Reparativa cirkelpraktiker syftar till att möjliggöra dialog mellan olika parter och främja försoning, tillit, gemenskap i ett community. De mest grundläggande aspekterna av den reparativa cirkelpraktiken är att lyssna till varandra och bli hörd, ofta med transformerande resultat (Beck & Wood 2011).

Cirkelpraktiken bygger på en viss process som utgår ifrån särskilda värden och principer. Pranis m.fl. (2003) identifierar fem centrala komponenter i denna process: *ceremonier, talföremål, cirkelvärden, värderingar och förhållningsregler*, och *konsensusbeslut*.

En cirkel öppnas och stängs genom en kort *ceremoni* i syfte att markera inträde och utträde ur cirkeln. Det kan röra sig om reciterande av en dikt, musik eller delande av personlig information. Målsättningen med en cirkelprocess är att underlätta dialog, samtalet sker dock inte ostrukturerat utan följer en viss form, det bygger på turtagande och underlättas med hjälp av en så kallad *talking piece*, ett *talföremål*. Det får gärna vara ett föremål som har en symbolisk innebörd för cirkeldeltagarna. Den som har talföremålet har ordet. Föremålet skickas från en person till nästa i cirkeln tills alla har haft möjlighet att tala. Genom att följa denna struktur undviks distraktioner i form av till exempel sidokommentarer och diskussioner mellan enskilda deltagare. Strukturen uppmanar vidare till att tala med intention och till aktivt lyssnande. *Cirkelvårdens* uppgift är att hålla formen för cirkeln och främja samtalet mellan deltagarna. Efter öppningsceremoni, introduktion av talföremålet och check in beslutar deltagarna tillsammans vilka *värderingar och förhållningsregler* som ska gälla i cirkeln. Det kan till exempel röra sig om att visa respekt för andras upplevelser, att tala för sig själv, inte för andra och att inte ge oömbedda råd. Under cirkelprocessen lyfter cirkelvärden ämnen för diskussion och ställer frågor för deltagarna att utgå ifrån i dialogen, det är också cirkelvårdens uppgift att sammanfatta sådant som har sagts. I och med att en cirkelprocess bygger på tilltro till cirkeldeltagarnas egenmakt och kapacitet snarare än expertkunskap är *konsensusbeslut* en central komponent i processen. Andra förmågor som har identifierats i forskning som relevanta för cirkelvärdsrollen är att vara fokuserad och välorganiserad, vara en bra och empatisk lyssnare, inte vara dömande och ha tålamod och förståelse, men även att vara tydlig i vilka regler som gäller och vara beredd att upprätthålla dem (Coates, Umbreit och Vos, 2003).

Pranis m.fl. (2003) identifierar 13 principer som är viktiga för att skapa goda förutsättningar för en cirkelprocess. Dessa principer fungerar vägledande för cirkelvård/ar och kan också bli en del av gruppens gemensamma värderingar.

13 principer som är viktiga för att skapa goda förutsättningar för en cirkelprocess

1. Cirkeldeltagarna identifierar och utgår ifrån några gemensamma grundläggande värderingar
2. Cirkeln inkluderar företrädare för olika perspektiv
3. Cirkeln är tillgänglig för alla deltagare
4. Alla ges lika villkor att delta
5. Att delta är frivilligt
6. Alla i cirkeln talar för sig själv
7. Cirkeln vägleds av en gemensam vision
8. Cirkeln utformas av de som deltar i den
9. Cirkeln är tillräckligt flexibel för att ta hänsyn till den unika situation den rör
10. Cirkeln utgår ifrån ett holistiskt perspektiv och innefattar en uppmaning till deltagarna att utgå ifrån fysiska, mentala, känslomässiga så väl som andliga aspekter av dem själva
11. Respekt för alla upprätthålls
12. Cirkeln bygger på en sekulär andlig grund som kan sammanfattas som: "att utgå ifrån hjärtat och omfamna vår gemensamma mänsklighet bortom alla gränser"
13. Cirkeln främjar ansvarstagande

(Pranis m.fl., 2003)

Albertslund – en reparativ kommun

2015 beslutade kommunstyrelsen i Albertslunds kommun, en del av Storköpenhamn, att Relationsdannende og Genoprettende Praksis (RGP), det vill säga relationsbyggande och reparativ praktik, ska vara en central del av kommunens övergripande brottsförebyggande strategi. Beslutet grundades bland annat i data som visade att kommunens gymnasieelever – jämfört med riksgenomsnittet – upplevde en högre konfliktnivå i skolan, och att konflikterna oftare eskalerade och förblev olösta. Sedan hösten 2017 har samtliga skolor i Albertslund ett resursteam som arbetar med RGP och all skolpersonal, fritidsgårdspersonal och samtliga närpoliserna har vidareutbildats i RGP. Målsättningen med RGP är att skapa, reparera och upprätthålla positiva relationer, stärka socialt kapital, främja välbefinnande, minska skolfrånvaro, förebygga riskbeteenden och stödja inkludering (Albertslunds kommuns hemsida). Detta initiativ är i linje med det som Beck (2012) benämner som *community restorative support* – communitybaserade, kommunala eller sociala insatser på skolor, fritidsverksamheter eller i socialtjänstverksamheter som utgår ifrån reparativ rättvisa för att hantera konflikter, främja relationer och bygga gemenskap. I denna typ av RR ingår flera olika reparativa praktiker så som reparativa cirklar och reparativa konferenser.

I Albertslund innefattar arbetet med RGP fyra konkreta praktiker: affektivt språkbruk, cirklar, reparativa samtal och konferenser. Affektivt språkbruk främjas genom användandet av affektiva frågor och påståenden, frågor och påståenden som fokuserar på vilka känslor en viss händelse väckt i en själv och i andra. Om det är en händelse som har fått en negativ påverkan ger denna praktik möjlighet att reflektera över att det inte bara handlar om ett regelbrott, utan att det faktiskt finns någon som har påverkats negativt känslomässigt i situationen. Syftet är att bygga förtroende, mentaliseringsförmåga och empati samt att förebygga och deeskalera konflikter. Cirklar används både förebyggande, för att stärka relationer och gemenskap, minska risken för problem och konflikter och i konfliktsituationer. Reparativa samtal och konferenser används däremot enbart när en konflikt redan har uppstått.

Implementeringen av RGP har enligt Albertslunds kommun lett till en positiv utveckling och ett ökat fokus på välmående och sammanhållning för att möjliggöra konstruktiv konflikthantering i området. De skolor som har arbetat mest effektivt med RGP har också sett en ökning av elevernas välbefinnande sedan 2017. Detta är i linje med forskning om reparativa cirkelpraktiker i skolmiljön som visar att RC kan främja positiva relationer mellan både elever och lärare, och som en konsekvens förhindra konflikter, exkludering, mobbning och avstängningar (Lodi m.fl., 2021). 2021 konstaterades att kriminaliteten hade minskat med 16

procent i Albertslunds kommun sedan projektet påbörjades. Även om det sannolikt är flera olika faktorer som spelat in när det kommer till den minskande kriminaliteten uppges RGP utan tvivel vara en medverkande faktor.

Reparativt arbete med marginaliserade grupper och områdesbaserade kollektiv

Forskning visar att institutionaliserandet av reparativa praktiker medför möjligheter i termer av formalisering och stöd från rättsvårdande myndigheter men också särskilda utmaningar (Aertsen m.fl. 2006). I Sverige har som tidigare nämnts institutionaliserandet av medling vid brott medfört en utveckling mot en mer processinriktad praktik där den reparativa rättvisans värden riskerar att kollidera med den retributiva straffrättsfilosofin (Jacobson & Wahlin 2017). Ett reparativt arbete som bedrivs av idéburna aktörer utanför en specifik organisatorisk kontext för med sig andra möjligheter och utmaningar.

Under kunskapsutbytet mötte forskarlaget med en reparativ utbildare, handledare och praktiker, med mångårig erfarenhet av att arbeta med RR med marginaliserade grupper och områdesbaserade kollektiv. Praktiken utgår ifrån den form av reparativa cirkelpraktik som utvecklats av Dominic Barter i hans arbete i favelas i Rio de Janeiro, Brasilien (Barter 2006). Istället för att bygga på en tydlig modell utgår denna praktik ifrån en form som kan anpassas för olika kontexter och behov. Praktiken bygger på idén att ju mer flexibel metoden är vad gäller form desto större är den reparativa potentialen. Det är inte formen utan principerna den utgår ifrån som utgör själva kärnan i praktiken.

The more flexible we have been with the forms we use, the more restorative have been our results; the more faithful we have been to the principles we use, the more restorative have been our results. (Barter 2006)

De principer som centreras i denna praktik utgår ifrån den reparativa rättvisans kärnvärden med ett särskilt fokus på att utjämna maktförhållanden, att lyssna till varandra och komma överens om åtgärder för att reparera skada, återupprätta relationer och stärka communityt. Studier visar att reparativa communitybaserade cirkelpraktiker av denna form kan generera gruppsolidaritet och bygga

emotionella resurser och reparativa kapaciteter (Marcucci 2021). Då arbetet med marginaliserade grupper ofta innefattar en misstro mot majoritetssamhället och myndigheter beskrivs stöd och tillit som centrala aspekter. Det är gruppen själv som äger processen. Detta kräver flexibilitet och öppensinnighet. Cirkelvårdens roll är att behålla fokus på gruppen och processen bör präglas av konsensusdemokrati, det vill säga den bör bygga på inkludering av olika synpunkter och försök till att hitta gemensamma lösningar som alla, eller åtminstone en stor andel av deltagarna, kan acceptera. Denna form av RP är tydligt värdeinriktad, även om formen kan se olika ut från kontext till kontext är de principer den bygger på de samma.

Praktiska erfarenheter av reparativa cirklar i Danmark

Även om de cirkelpraktiker som bedrivs i Albertslunds kommun och de praktiker som bedrivs inom ramen för idéburen verksamhet med marginaliserade grupper och områdesbaserade kollektiv till viss del skiljer sig åt vad gäller förutsättningar och form fanns det flera likheter som återkom i samtalen med forskare och praktiker. De lärdomar som kan dras av dessa går att sammanfatta i följande punkter.

Vikten av bred introduktion till RR i den aktuella kontexten

Erfarenheter från Albertslund visar särskilt på vikten av att RR och dess grundläggande värden och principer introduceras brett i den organisatoriska kontext det reparativa arbetet ska bedrivas i. Till exempel utbildades samtlig skolpersonal och skolläda i RGP med utgångspunkt i antagandet om att även om inte alla kommer att arbeta med RGP är det viktigt att det finns en grundläggande förståelse för de värderingar och principer praktiken bygger på. Detta upplevs ha lett till att praktiken fått en tydligare förankring och blivit mer integrerad i verksamheten och därmed mött mindre motstånd än i andra kontexter. Även om arbetet med marginaliserade grupper och områdesbaserade kollektiv inte har bedrivits i en formell organisatorisk eller institutionell kontext framhålls även här värdet i att reparativa principer introduceras mer brett i det community i vilken cirkelprocessen äger rum.

Identifiering av händelser bör ske underifrån

Det är viktigt att identifiering av händelser kommer 'underifrån', det vill säga från personer som på något sätt är del av den kontext eller det community i vilken händelsen ägt rum. Om det är någon som inte är berörd av händelsen eller del av det aktuella sammanhanget som initierar en cirkel fungerar det ofta mindre bra. Det är inte nödvändigt att det finns inbyggda motsättningar bland deltagare i en cirkel, men alla måste uppleva att de har påverkats av den händelse som cirkeln är centrerad kring och samtliga perspektiv behöver företrädare.

Ett gediget förarbete lägger grunden

Det går inte att underskatta vikten av att det genomförs ett gediget och genomtänkt förarbete. Detta skapar förutsättningarna för en fungerande cirkelprocess. Vilken typ av förarbete som krävs bör anpassas till den specifika cirkeln, händelsen, och deltagarna. I mer komplexa fall är ofta ett första steg ett kartläggande arbete med ledfrågor såsom: Vad vet vi om det som hänt? Vilka har påverkats? Vilka är intressenterna? Här rekommenderas samverkan med personer och professionella nära händelsen. Det är viktigt att rätt personer deltar, det vill säga att nyckelpersoner identifieras. Vilka personer som är 'rätt' i detta avseende handlar om vilka som har påverkats av händelsen. Detta kan även vara på en communitynivå, alltså att en händelse har skadat ett community, till exempel i form av minskade känslor av tillit och trygghet. I det fallet är det viktigt att ta reda på vem eller vilka som är lämpliga att representera communityt. När potentiella deltagare har identifierats är det viktigt hur den reparativa cirkelprocessen introduceras och beskrivs och att alla får en möjlighet att ta ställning till och reflektera över sitt eventuella deltagande. Förarbetet innefattar även individuella förmöten mellan cirkelvård och deltagare.

Flexibilitet i cirkelprocessen

När cirkelprocessen går vidare från det förberedande stadiet till genomförande är det viktigt att det finns utrymme för flexibilitet samt lyhördhet för deltagarnas önskemål. Ibland är det passande att cirkeln sker i nära anslutning till en händelse, i andra fall att det får gå lite tid mellan händelsen och det att cirkelprocessen initieras

(speciellt om händelsen är av en allvarlig karaktär). Vanligtvis resulterar cirkelprocessen i tre till fyra möten per grupp. Första tillfället handlar ofta främst om att bygga tillit inom gruppen. Cirkelvärden stödjer gruppen genom att ge struktur, men det är deltagarna som äger processen. Praktiken bygger på konsensusdemokrati. Flexibilitet för varje cirkelprocess är viktigt och det går inte att skynda på processen utan det krävs tålamod.

Struktur kring hur uppföljningen sker

Det är viktigt att cirkelvärden inte lovar för mycket till gruppen. Det behöver dock finnas en struktur innan cirkeln genomförs kring vilka som ska följa upp och vad det finns för möjligheter att slussa deltagare vidare, om det skulle finnas behov för detta.

Cirklar som en kompletterande praktik i en svensk kontext

Ett fåtal av de personer som intervjuades inom ramen för kunskapsöversikten hade själva erfarenhet av att arbeta med reparativa cirkelpraktiker i någon form. Även om Försoning och konflikt var den enda verksamhet som hade RC som huvudsaklig praktik fanns det en samstämmighet bland intervjudeltagarna att reparativa cirkelpraktiker kan utgöra ett viktigt komplement till befintliga RP i en svensk kontext. Ett återkommande tema i intervjuerna var vikten av att kunna inkludera andra än de direkta parterna i en reparativ process.

Jag menar från det vi ser, eller från det vi vet om konflikter så är det ju så många mer inblandade. Just de här indirekta aktörerna är ju en så pass stor del som har en väldigt stor effekt på, ja men resten av samhället och på den direkta konflikten. Och där har vi inte så mycket verktyg att jobba med.

RC är en av de mest inkluderande formerna av RP då den inkluderar både direkta och indirekta parter i ett vidare community (Van Ness 2004), något som befintliga RP i en svensk kontext inte tillåter i någon större utsträckning. Indirekta parter kan bidra till att konflikter eskalerar

genom att sprida rykten, skapa grupperingar, förstärka negativa känslor, försvåra kommunikation eller sätta press på de direkta parterna. Genom att ge alla berörda parter - direkta såväl som indirekta - en röst skapas en djupare förståelse för olika perspektiv, vilket kan minska konflikter och missförstånd. Det fanns en konsensus bland intervjuedeltagarna att det finns ett stort värde i att involvera parter som är mer indirekt involverade i en konflikt, så som anhöriga eller grannar, i en reparativ process.

Tänk om det [reparativa cirkelpraktiker] skulle finnas överallt, om det har skett någon större händelse, alltså en sprängning eller en skjutning. Många grannar kan liksom ha agg mot varandra eller alltså så här: "Ni är ju släkt med dem."

Anhöriga nämndes både som indirekta parter som kan bidra till att konflikter eskalerar och som sekundära brottsoffer. I samband med brott beskrevs relationer - både på brottsoffret och på gärningspersonen sida - ofta som "trasiga". I dessa fall ansågs RC kunna spela en särskilt viktig roll för att stödja anhöriga att gå vidare efter en svår händelse.

Har det varit ett väldigt grovt brott så kan det ju vara väldigt svårt för offret och offrets familj att förstå. [...] Och då är sådana här cirklar [...] fantastiskt värdefulla. För vem är det som förlorar i längden på att inte lämna det här bakom sig? Det är ju faktiskt den utsatta och de som är runt hen. Det har ju varit fall [...] där det varit väldigt tydligt att den brottsutsattas familj har ett väldigt starkt hämndbegär, att det sitter kvar även långt, långt efter händelsen. Så här skulle man ju verkligen vilja [...] hjälpa folk att luckra upp det. Och det har ingenting med gärningspersonen i sig att göra, utan det är ju offret och dennes anhöriga egna psykologiska process för att må bättre.

När fler berörda personer får en röst i en reparativ process blir processen mer transparent och demokratiskt förankrad vilket kan öka känslan av rättvisa för alla involverade. Forskning visar att en av de

största vinsterna med RC är att uppnå en gemensam förståelse av problemet, utifrån olika parter positioner och erfarenheter, i syfte att komma överens om en väg framåt (Beck 2012). En av intervjudeltagarna hade viss erfarenhet av att arbeta med RC i skolmiljö men såg många andra potentiella sammanhang i vilka RC skulle kunna användas.

Det är ett demokratiskt sätt att komma överens om något som man inte är överens om från början. Det är jättespännande. Det är verkligen applicerbart i massa olika sammanhang. På arbetsplatser, i de här grupperna som du pratar om, med de här sekundäroffren på båda sidorna. Grannkonflikter och allt vad det nu kan vara.

Med några undantag rör dessa reparativa praktiker i Sverige brottsutsatta och gärningspersoner. Flera av intervjudeltagarna framhöll värdet i att reparativa cirkel är en flexibel metod som kan anpassas och tillämpas i olika sammanhang med olika målgrupper. Genom att arbeta med orsakerna bakom en konflikt, snarare än bara symtomen, kan RC bidra till långsiktiga förändringar. Ett antal deltagare framhöll särskilt värdet i att inkludera all de som är berörda av en konflikt, då det är lättare att hitta lösningar som fungerar på längre sikt när fler är inkluderade i processen.

Nyckelpunkter 'Lärdomar från Danmark':

Medan RP har fått ett ökat internationellt erkännande har Sverige varit relativt långsamt med att integrera sådana praktiker. När det kommer till RR-området finns det därmed potentiella lärdomar för Sverige att dra från omvärlden. I detta syfte genomfördes ett kunskapsutbyte med Danmark med fokus på den form av RP som Sluta Fred ämnar utveckla, det vill säga reparativa cirklar (RC).

- RC syftar till att **möjliggöra dialog** mellan olika parter och **främja försoning, tillit, gemenskap** i ett community. Samtalet sker dock inte ostrukturerat utan **utgår ifrån vissa värden och principer** och involverar fem centrala komponenter: ceremonier, talföremål, cirkelvärden, värderingar och förhållningsregler, och konsensusbeslut.
- RC bedrivs både inom kommunal och idéburen sektor i Danmark. I **Albertslunds kommun** har relationsbyggande och reparativ praktik, innefattande RC, varit en **central del av kommunens brottsförebyggande strategi** sedan 2017. Detta uppges ha lett till ett **ökat fokus på välmående, sammanhållning och konstruktiv konflikthantering**. RC bedrivs också inom idéburen sektor. **RC med marginaliserade grupper** och områdesbaserade kollektiv bygger på idén att ju mer **flexibel metoden** är vad gäller form desto större är den reparativa potentialen.
- **Lärdomar** från Danmark rörande RC går att sammanfatta i följande punkter: det är **viktigt med en bred introduktion** till RR i den aktuella kontexten, **identifiering av händelser bör ske underifrån**, ett **gediget förarbete** lägger grunden för en lyckad cirkelprocess, cirkelprocessen bör präglas av **flexibilitet**, det behöver finnas en **struktur kring hur uppföljningen** sker.
- Det fanns det en **samstämmighet** bland intervjudeltagarna att **reparativa cirkelpraktiker** kan utgöra ett **viktigt komplement till befintliga RP** i en svensk kontext. Teman som återkom i intervjuerna var: värdet i att reparativa cirklar är en **flexibel metod** som kan anpassas och tillämpas i olika sammanhang med olika målgrupper och vikten av att kunna **inkludera indirekta parter** och arbeta med orsakerna till en konflikt, snarare än bara symtomen, och på så sätt **bidra till långsiktiga förändringar**.

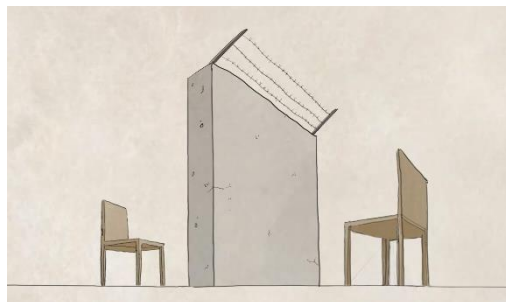
Avslutande diskussion

Reparativ rättvisa är ett fält som har exploderat under de senaste årtiondena. Socialt arbete har dock inte varit tongivande i denna utveckling. RR-fältet har främst drivits framåt av discipliner såsom kriminologi och straffrätt (Gumz och Grant, 2009). Socialt arbete och reparativ rättvisa delar flera grundläggande värden. Det sociala arbetets kärnuppdrag är att främja social förändring, social utveckling och social sammanhållning samt att verka för empowerment och frigörelse av människors resurser (IFSW 2014; Molloy et al. 2023). Båda fälten betonar social rättvisa, delaktighet och vikten av att återintegrera individer, snarare än att enbart fokusera på straff. Många av de färdigheter som är centrala för RR, såsom aktivt lyssnande, dialogfrämjande, konflikthantering och förmågan att skapa en trygg miljö där individer med olika bakgrund kan interagera, är även viktiga inom socialt arbete. Alla de personer som intervjuats inom ramen för kunskapsöversikten såg utvecklingsområden för reparativa praktiker i det sociala arbetet – inte minst i ljuset av den satsning på förebyggande socialt arbete som den nya socialtjänstlagen medför.

Kunskapsöversikten visar att Sverige, både i en nordisk och i en internationell kontext, inte utvecklar och implementerar RR i samma takt som många andra länder. Även den RP som är mest utbredd, det vill säga medling, har en alltmer marginell roll i Sverige. Samtidigt befinner sig Sverige i en tid då utvecklandet av kompletterande metoder för deeskalering av konflikter och våld skulle kunna utgöra ett viktigt och tidsenligt bidrag till de mångfacetterade samhällsutmaningarna som är kopplade till brott och straff. Den rådande kriminalpolitiken, som vissa beskriver som ett paradigmskifte (Göransson, 2023), betonar straffskärpningar som huvudsaklig samhällelig respons. I en nyligen utgiven forskningsöversikt om konsekvenser av fängelsestraff i Norden, visar Alm (2024) att dessa typer av repressiva kriminalpolitiska strategier inte bara innebär höga kostnader, utan även kan medföra skadliga konsekvenser både i form av återfall i brott och psykisk ohälsa, särskilt för unga. I en framåtblickande analys av RRs integritet och framtida utveckling, identifierar Zehr den dominanta globala straffkulturen som en central utmaning (Beck, 2011). Detta då RR bygger på ett annat rättsligt paradigm med fokus på upprättelse, ansvarstagande och läkning. Grundprincipen är att våld, konflikter och kränkningar skadar relationer och att rättvisa således handlar om att reparera dessa skador genom dialog, medling och gemensamt ansvar. En utmaning i samtiden är

således att implementera praktiker som ger en ökad betoning på reparativa värden och öppna för kompletterande kriminalpolitiska logiker som kan verka brottspreventivt.

En vanlig invändning mot RR är att den saknar en tillräcklig avskräckande

effekt, eftersom fokus ligger på dialog och försoning snarare än straff. Forskning som jämför retributiv och reparativ rättvisa visar att RR medför färre återfall i brott för vissa gärningspersoner. Studier pekar även på att både brottsutsatta och

gärningspersoner upplever rättsprocessen som mer rättvis; att brottsutsatta uppvisar färre symtom på posttraumatisk stress samt att viljan till våldsam hämnd mot gärningspersoner minskar. Dessutom visar resultaten att risken för återfall i brott är lägre än vid fängelsestraff för vuxna och jämförbar med fängelsestraff för unga (Sherman & Strang 2007). Metastudier visar även att dialogbaserade former av RR kan vara kostnadseffektiva för reducering av återfall av brott (Sherman m.fl. 2014). Dessa forskningsresultat stärker argumenten för en vidare implementering av RR, både utifrån ett brottspreventivt och ett brottsoffercentrerat perspektiv. Oberoende av politiska hållningar och kriminalpolitiska inriktningar, visar de samlade resultaten på en betydande potential i RR som en kompletterande rättsskipande strategi.

Sluta Fred-projektet, som är ramen för denna kunskapsöversikt, avser att generera nya relevanta former och praktiker för att utveckla RR i Sverige. En välfungerande samverkan mellan socialt arbete, idéburna organisationer och myndigheter utgör en viktig del i denna utveckling, och är en förutsättning för att RR ska få en mer framträdande position i socialt arbete (Beck, 2011). För att integrera RP i socialt arbete krävs att kunskapen om deras förändringspotential sprids bredare (Beck, 2011). En av de faktorer som har identifierats som en brist vad gäller medling är avsaknaden av nationell samordning av utbildning (Jacobsson & Wahlin 2017). För att kunskap om RR ska spridas, skulle de lärosäten som utbildar socionomer och närliggande professioner kunna vara viktiga aktörer. Genom att införa kunskapsmål och integrera RR som rättsfilosofiskt paradigm och praktik i befintliga kurser, kan socialarbetare få en gedigen förståelse för teorin och de färdigheter som praktiken kräver.

I områden som är drabbade av våld och konflikter är det långt fler än de direkt involverade parterna som berörs. Reparativa cirklar har beskrivits som den mest inkluderande formen av RP, då den även omfattar indirekta parter i ett vidare community (Van Ness 2004). Ett

återkommande tema i intervjuerna var att det finns ett stort värde i att inkludera parter som är indirekt involverade i en konflikt, så som anhöriga eller grannar, i en reparativ process. Något att beakta i utvecklingsarbetet med Sluta Fred är den kritik som bland annat Johnstone (2011) har lyft kring föreställningen om ett community som en enhetlig struktur, fri från social stratifiering och maktförhållanden. Exempelvis visar studier att RR inte är undantagen strukturell rasism (Wood & Suzuki 2020) eller opåverkad av stereotypa könsnormer (Österman och Masson, 2017). För att reparativa praktiker i Sverige ska kunna uppnå sin fulla transformerande potential, krävs ett kritiskt förhållningssätt till hur sociala krafter formar konflikter, både på en strukturell och interpersonell nivå (Wood & Suzuki 2020). Mer inkluderande och transformerande former av RR kan innefatta; att låta de communities som berörs, själva identifiera händelser aktuella för en reparativ process; att RR introduceras och förankras brett av personer med förtroendekapital i närsamhället samt att processen präglas av flexibilitet. Sammantaget representerar detta lärdomar från de nordiska exempel rapporten har tagit del av.

Reparativ rättvisa är inte en universallösning på de sociala (och politiska) problem som kan kopplas till konflikter, brott och straff. Dock visar den samlade kunskapen tydligt att det kan vara ett av flera verktyg som kan främja läkning, försoning, förändring och byggande av reparativa och fredliga kapaciteter, både på interpersonell och strukturell nivå.

Referenslista

Abramson, L., & Beck, E. (2011). Using conflict to build community: Community conferencing. I Beck, E., Kropf, N. & Leonard, P (Red.), *Social work & restorative justice: Skills for dialogue, peacemaking, and reconciliation* (pp. 149–174). New York, NY: Oxford University Press.

Aertsen, I., Daems, T. & Robert, L. (eds.) (2006) *Institutionalizing Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing.

Alm, *Konsekvenser av fängelsestraff i Norden: En forskningsöversikt*

Arrigo, B.A. (2004). Rethinking restorative and community justice: A postmodern inquiry. *Contemporary Justice Review*, 3, 91–100.

Baldwin, C. (1994). *Calling the circle*. Newberg, OR: Swan Raven & Co

Balfour, G. (2008). *Re-placing restorative justice: Indigenous justice and the criminal justice system*. In J. Llewellyn & R. Howse (Eds.), *Restorative justice and the law* (pp. 376–395). Cullompton: Willan Publishing.

Ball, J., Caldwell, W. & Pranis, K. (2010). *Doing democracy with circles*. St. Paul: Living Justice Press.

Barocas, B., Avieli, H., Shimizu, R., Yang, S., Uday Patankar, K., & Al Neyadi, L. (2024). Restorative Justice for Domestic Violence: The Meaning of Community in Circles. *Victims & Offenders*, 1–19.

Barter, D. (2006) Experiences with the Brazilian RJ pilot projects. (https://www.iirp.edu/images/pdf/ON08Papers/ON08_Barter.pdf)

Bazemore, G. (1999). *After shaming, whither reintegration: Restorative justice and relational rehabilitation*. In G. Bazemore & L. Walgrave (Eds.), *Restorative juvenile justice: Repairing the harm of youth crime* (pp. 155–194). Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Bazemore, G. (1999). Crime victims, restorative justice and the juvenile court: Exploring victim needs and involvement in the response to youth crime. *International Review of Victimology*, 6, 295–320.

Bazemore, G. & Schiff, M. (2005). *Juvenile justice reform and restorative justice: Building theory and policy from practice*. Cullompton, Devon, UK: Willan Publishing.

- Beck, E., Kropf, N. and Blume Leonard, P. (2011). *Social Work and Restorative Justice: Skills for Dialogue, Peacemaking, and Reconciliation*. New York: Oxford University Press
- Beck, E. (2012) Transforming Communities: Restorative Justice as a Community Building Strategy, *Journal of Community Practice*, 20:4, 380-401, DOI: 10.1080/10705422.2012.732003
- Boege, V (2006) Traditional approaches to conflict transformation – potentials and limits. In: *Social change and conflict transformation* (Bloomfield, D, Fischer M & Schmelzle eds.) Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management
- Boyes-Watson, C. (2008) Seeds of change: using peacemaking circles to build a village for every child. *Child Welfare*, Vol. 84(2): 191-208
- Brå (2000) *Medling vid brott: Slutrapport från en försöksverksamhet* (BRÅ-rapport 2000:8). Brottsförebyggande rådet 2000:8
- Brå (2008) *Medling vid brott: En sammanfattning av Brå:s femåriga regeringsuppdrag*. Brottsförebyggande rådet 2008.
- Brå (2007) *Medling vid brott: En handbok*. Brottsförebyggande rådet 2007
- Clark, J. N. (2008). The three Rs: retributive justice, restorative justice, and reconciliation. *Contemporary Justice Review*, 11(4), 331–350.
- Coates, R. Umbreit, M., & Vos, B. (2003). Restorative justice circles: An exploratory study. *Contemporary Justice Review : CJR*, 6(3), 265–278.
- Craig, Colin (2019) *Navigating Conflict and Change: DPC Handbook, Dialogue for Peaceful Change*
- Christie, N. (1977) Conflicts as property. *The British Journal of Criminology*, Vol. 17, No. 1, 1-15
- Cunneen, C. (2002). *Restorative justice and the politics of decolonization*. In E. Weitekamp & H-J. Kerner (Eds.), *Restorative justice: Theoretical foundations* (pp. 32–49). Cullompton: Willan Publishing.
- Dolah, S. (2019) The Dialogue for Peaceful Change methodology, in *Dialogue for Peacebuilding – understanding different perspectives*. Development Dialogue No. 64. Dag Hammarskjöld Foundation.
- Donoso, G., La Brenz ,C A., Reyes-Quilodran, C., (2019) A path to peace: A comparative study of practitioners' views of juvenile restorative justice in Chile, England, Italy, and Sweden. *International social work*, Vol (62)
- Erikson, A. (2008). *Challenging cultures of violence through community*

restorative justice in Northern Ireland. New York: Edwin Mellen Press.

Fritzson, U. (2017). "Jag kunde åtminstone berätta hur jag dödade henne...": Om transformerande, rehumaniserande och försonande möjligheter för en skyldig människa, med utgångspunkt i Martin Bubers diskussioner kring existentiell skuld. [Doktorsavhandling, Centrum för teologi och religionsvetenskap]. Lund University.

Gade, C. (2018) Restorative justice history of the term's international and Danish use i Nylund, A. Ervasti, K. & Adrian, L. (Red.) Nordic mediation research. Springer.

Godi, M., Biffi, E., & Mannarini, T. (2021). *Use of Restorative Justice and Restorative Practices at School*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 96.

Gumz, E. & Grant, C. (2009) Restorative Justice: A Systematic Review of the Social Work Literature. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, Vol. 90, No. 1. 119-126.

Göransson, B. (25 maj 2023). Myter om massinvandring och kriminalitet. *Tidsskrift för kriminalvård*.

Herman, D., Phelan, J., Rabinowitz, P. J., Richardson, B., & Warhol, R. (2012). *Narrative Theory: Core Concepts and Critical Debates*. Ohio State University Press.

Jacobsson, M., Wahlin, L., & Andersson, T. (2012) Victim-offender mediation in Sweden: Is the victim better off? *International Review of Victimology*, 18(3)

Jacobsson, M. m.fl. (2013)

Jacobsson, M & Wahlin, L. (2017) Medling vid brott: en enhetlig svensk modell? Stiftelsen Stiftelsen Allmänna Barnhus.

Johnstone, G. (2011). *Restorative justice: Ideas, values, debates*. 2nd edn. London: Routledge.

Kaba, M. (2021) *We do this 'til we free us: Abolitionist organizing and transforming justice*. Chicago, IL: Haymarket Books.

Kriminalvårdens (2023) Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2024-2033. Diariennr KV 2023-14991.

Kropf, N. (2011) Justice, restoration and social work. I Beck, E., Kropf, N. & Leonard, P (Red.), *Social work & restorative justice: Skills for dialogue, peacemaking, and reconciliation* (s. 15-30). New York, NY: Oxford University Press.

Leonard, L.J. (2022) Can Restorative Justice Provide a Better Outcome for Participants and Society than the Courts? *Laws*, 11:14

Lindmark, D. & Sundström, O. (Red.) (2016) De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. En vetenskaplig antologi 1-2, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag

Llewellyn, J. (2021) Transforming Restorative Justice, 4 *International Journal of Restorative Justice* 374.

Marcucci, O. (2021). *Why restorative justice works in schools: An investigation into the interactional dynamics of restorative circles. Learning, Culture and Social Interaction*, 31,

Marder I. (2013). *Restorative justice for young adults: Factoring in maturity and facilitating desistance* (A Barrow Cadbury Trust, T2A and Restorative Justice Council Report). London, England: Restorative Justice Council.

Marklund, L. (2011). *Ett brott – två processer: Medling vid brott och unga lagöverträdare i straffprocessen*. Uppsala: Uppsala universitetstryckeri.

Maruna, S. (2016) Desistance and restorative justice: it's now or never, *Restorative Justice*, 4:3.

Molloy, J.K., Keyes, T., Wahlert, H. & Riquino, M. (2023) An Exploratory Integrative Review of Restorative Justice and Social Work: Untapped Potential for Pursuing Social Justice, *Journal of social work education*, 59(1), pp. 133–148.

Miller, S. L., & Hefner, M. K. (2013). Procedural Justice for Victims and Offenders?: Exploring Restorative Justice Processes in Australia and the US. *Justice Quarterly*, Vol.32(1), 142–167.

Nylund, A. Ervasti, K. & Adrian, L. (2018) *Nordic mediation research*. Springer.

Petrich, D., Pratt, T., Jonson, C. & Cullen, F. (2021) Custodial Sanctions and Reoffending: A Meta-Analytic Review, *Crime and Justice*, 50(1).

Pranis, Kay (2014) *The little book of circle processes: a new/old approach to peacemaking*

Rodriguez, N. (2005). *Restorative justice, communities, and delinquency: Whom do we reintegrate? Criminology & Public Policy*, 4(1), 103–130.

Rypi, A. (2015) *Medling vid brott – om brottspreventiv förändring och*

perspektivbyte. Allmäna Barnahus.

Rypi, A. (2016) 'The feeling rules of victim offender mediation', Int. J. Work Organisation and Emotion, Vol. 7, No. 2, pp.83–97.

Sausdal, D. (2021) Kära Sverige: Bli inte för förälskade i den danska kriminalpolitiken. Tidskrift för kriminalvård.

SFS 2023:196. Lag om Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

Sehlin, S. (2009) Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän? En återfallsstudie av medlingsverksamheterna i Hudiksvall & Örnsköldsvik. Umeå Universitet.

Sherman, L.W., Strang, H., Barnes, G. et al. (2015) Twelve experiments in restorative justice: the Jerry Lee program of randomized trials of restorative justice conferences. *Journal of Experimental Criminology*, Vol.11: 501–540.

Bennett, S. & Inkpen, N. (2014). *Restorative justice at work: Turning the tide of crime*. London: Routledge

Strang et al (2012) Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A Systematic Review. *Campbell Systematic Review*, Vol.9(1): 1-59

SOU 2023:68 Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset

SOU 2000:105 Medling vid ungdomsbrott

Strang, H. & Sherman, L.W. (2015). *Restorative justice: The evidence*. London: Routledge.

Tyler, T.R., 2006. *Why people obey the law*. Princeton University Press.

Umbreit, Coates (2007) Restorative Justice Dialogue: A Multi-Dimensional, Evidence-Based Practice Theory. *Contemporary Justice Review*.

Valandra, E.C (2020) 'Introduction'. Valandra, E.C (Ed.) *Colorizing restorative justice: Voicing our realities*. St Paul: Living Justice Press.

Van Ness, D. (2007). Prisons and restorative justice”, i *Handbook of restorative justice*. Garry Johnstone & Daniel W. Van Ness (red.).

Cullompton: Willan Publishing, s. 314-318.

Van Ness, D. (2004). Justice that Restores. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 23(1-2): 93-109

Wood, W.R. & Suzuki, M. (2020). *Four challenges in the future of restorative justice. Victims & Offenders*, 15(1), 1-20.

Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice*. Intercourse, PA: Good Books.

Zellerer, M. & Cunneen, C. (2001). *Restorative justice, indigenous justice, and human rights*. In G. Bazemore & M. Schiff (Eds.), *Restorative community justice: Repairing harm and transforming communities* (pp. 223-242). Cincinnati, OH: Anderson Publishing.

Whitehead, J. T., & Braswell, M. C. (2000). The future of probation: reintroducing the spiritual dimension into correctional practice. *Criminal Justice Review*, 25(2), 207-233.

Österman, L., & Masson, I. (2018). Restorative Justice With Female Offenders: The Neglected Role of Gender in Restorative Conferencing. *Feminist Criminology*, 13(1), 3-27.

Länsstyrelsen
Västra Götaland

lansstyrelsen.se/vastragotaland